

WSPÓŁPRACA
INNOWACJE
TURYSTYKA
ZRÓWNOWAŻONA

OCENA WDROŻENIA STANDARDÓW TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

LIPIEC 2023

SPIS TREŚCI

Spis treści	2
Wstęp	5
CZĘŚĆ I: WPROWADZENIE	6
1. PODSTAWY TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ	7
1.1. Definicja	7
1.2. Turystyka zrównoważona a zrównoważony rozwój	7
1.3. Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej	8
1.4. Zrównoważona destynacja turystyczna	10
Dlaczego zrównoważony rozwój turystyki się opłaca? Korzyści dla destynacji	10
1.5. Zrównoważone przedsiębiorstwo turystyczne	11
Dlaczego turystyka zrównoważona się opłaca? Korzyści dla przedsiębiorstw	12
CZĘŚĆ II. TURYSTYKA ZRÓWNOWAŻONA W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM	14
Opis i zakres badania	15
2. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM	16
2.1. Aspekty środowiska naturalnego	16
Ochrona środowiska	16
Zapobieganie zanieczyszczeniom	18
Zarządzanie środowiskowe	18
2.2. Aspekty społeczno-gospodarcze	20
Dbałość o mieszkańców	20
Udział turystyki w gospodarce	21
2.3. Aspekty kulturowe	22
2.4. Zrównoważone zarządzanie destynacją	23
Koordynator (zespół) ds. turystyki zrównoważonej	23
Strategia rozwoju turystyki i monitoring zrównoważonego rozwoju	24
Zarządzanie ruchem turystycznym i sezonowością	25
Komunikacja i marketing	25
3. PRAKTYKI WDRAŻANE PRZEZ FIRMY I ATRAKCJE TURYSTYCZNE WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	27
3.1. Zarządzanie środowiskowe	27
Odpady	27

Energia	27
Woda	28
Transport	28
3.2. Aspekty społeczno-gospodarcze	28
Zatrudnienie i prawa pracownicze	28
Działania prospołeczne	29
Dostępność dla osób z niepełnosprawnością	29
Polityka zakupowa	29
3.3. Aspekty kulturowe	30
3.4. Zrównoważone zarządzanie	30
Polityka zrównoważonego rozwoju	30
Koordynator ds. zrównoważonego rozwoju	30
Współpraca	31
Komunikacja zrównoważonego rozwoju	31
Certyfikacja zrównoważonego rozwoju	32
PRAKTYKI NAJCZĘŚCIEJ WDRAŻANE PRZEZ ANKIETOWANE FIRMY	32
Zarządzanie środowiskowe	32
Pracownicy i działania prospołeczne	33
Kultura	33
Zrównoważone zarządzanie	33
WAŻNE PRAKTYKI, KTÓRE NIE SĄ WDRAŻANE	34
Podniesienie kwalifikacji i zaangażowanie pracowników	34
Raportowanie niefinansowe	34
Kompleksowy monitoring środowiskowy	35
Wykorzystanie i promowanie ekologicznych środków transportu	35
Zakupy lokalne i ekologiczne	36
NIEWYKORZYSTANE MOŻLIWOŚCI	36
Informowanie klientów nt. działań w zakresie ekologii i odpowiedzialności społ.	36
Promowanie najbardziej ekologicznych i odpowiedzialnych produktów i usług	37
Wykorzystanie elementów kultury lokalnej w wystroju wnętrz i ubiorze	37
Uzyskanie certyfikatu turystyki zrównoważonej	37
4. PODSUMOWANIE	39
4.1. Ocena ogólna	39
4.2. Rekomendacje	43

Opracowanie strategii rozwoju turystyki	43
Zwiększenie wiedzy i świadomości na temat turystyki zrównoważonej	44
Promocja liderów turystyki zrównoważonej	45
Rozwój i promocja zrównoważonej turystyki prozdrowotnej	46
Udział w konkursie Top 100 Green Destinations	48
4.3. Dobre praktyki	50
Szkolenia i zaangażowanie interesariuszy, Jackson Hole (USA)	50
Zielone Szlaki Turystyczne Słowenii	51
Zaangażowanie społeczności lokalnej, Park Narodowy (USA)	52
Rozwój unikalnych produktów ekoturystycznych, Västerbotten, Szwecja	53
Zrównoważone wellness, Lefay Resort & SPA, Włochy	54
Promocja turystyki zrównoważonej, Arosa, Szwajcaria	55

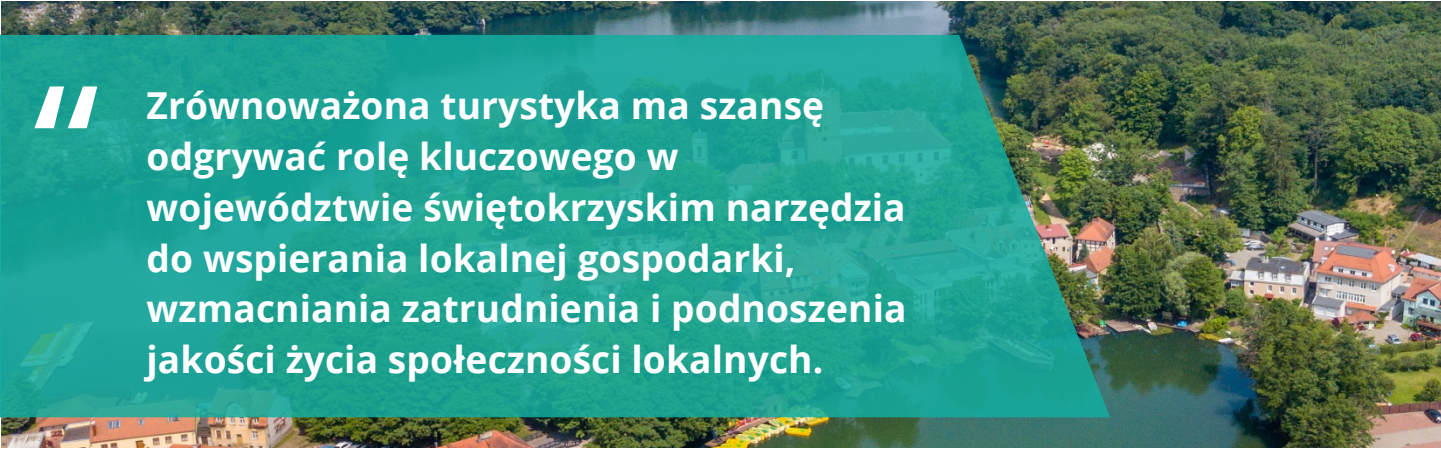
WSTĘP

W ostatnich latach koncepcja zrównoważonego rozwoju turystyki zyskała znaczną uwagę na całym świecie ze względu na rosnące obawy dotyczące wpływu działalności turystycznej na środowisko, społeczeństwo i kulturę. Dążąc do zrównoważonego rozwoju Polski, kluczowa staje się ocena obecnego stanu wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej i identyfikacja obszarów wymagających poprawy.

Niniejszy raport jest wynikiem przeprowadzonego w maju i czerwcu br. badania wśród organizacji i firm turystycznych z województwa świętokrzyskiego. Głównym celem badania było dokonanie wstępnej oceny oraz weryfikacji poziomu wdrożenia praktyk turystyki zrównoważonej i hotelarstwa w województwie świętokrzyskim.

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najbogatszych w Polsce regionów przyrodniczo i kulturowo (mowa tu zarówno o odsetku powierzchni objętej równymi formami ochrony przyrody, oraz o ilości pomników historii). Mimo to, jest ono wciąż jednym z najmniej popularnych regionów turystycznych w Polsce i bardzo mało znaną destynacją turystyczną na arenie międzynarodowej. W ostatnim czasie oferta turystyczna regionu polepsza się, a na mapie pojawiają się nowe ciekawe obiekty i produkty turystyczne, które odzwierciedlają cele i założenia turystyki zrównoważonej. Można zatem założyć, że region cechuje wrodzony szacunek do środowiska naturalnego, kultury i lokalnych tradycji, a wiele z praktyk zrównoważonego rozwoju, branża turystyczna wdraża intuicyjnie.

Z właściwym podejściem, województwo świętokrzyskie może wykorzystać turystykę jako katalizator wzrostu gospodarczego i dobrobytu społecznego. Zrównoważone praktyki turystyczne przyciągają świadomych ekologicznie turystów poszukujących autentycznych i unikalnych doświadczeń, stymulując w ten sposób lokalną gospodarkę i tworząc możliwości zatrudnienia. Co więcej, chroniąc i promując naturalne i kulturowe dziedzictwo regionu, turystyka zrównoważona może wpłynąć na zwiększenie lokalnej dumy i wzmocnić tożsamość kulturową społeczności lokalnej, dzięki czemu mniej osób zdecyduje się opuścić swoją małą ojczyznę. Poprzez planowanie strategiczne i wspólne wysiłki, województwo świętokrzyskie może wykorzystać zrównoważoną turystykę jako narzędzie transformacji, wspierając stabilność gospodarczą, poprawiając jakość życia i pozycjonując region na krajowej i europejskiej mapie turystycznej.

// Zrównoważona turystyka ma szansę odgrywać rolę kluczowego w województwie świętokrzyskim narzędzia do wspierania lokalnej gospodarki, wzmocnienia zatrudnienia i podnoszenia jakości życia społeczności lokalnych.

CZĘŚĆ **01**: WPROWADZENIE

1. PODSTAWY TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

Koncepcja turystyki zrównoważonej wywodzi się z rosnącej świadomości dotyczącej wpływu turystyki na środowisko naturalne, kulturę i tradycje i społeczności lokalne miejsc odwiedzanych przez turystów. Pojęcie to zaczęło nabierać znaczenia w latach 80. i 90. XX wieku, kiedy to coraz większa liczba podróżujących zaczęła przyczyniać się do narastających problemów związanych z nadmiernym zużyciem zasobów, degradacją środowiska, zanikiem dziedzictwa kulturowego i nierównościami społecznymi.

W odpowiedzi na te wyzwania, organizacje międzynarodowe, takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych i UNESCO, zaczęły promować koncepcję turystyki zrównoważonej jako alternatywę dla tradycyjnego modelu rozwoju turystyki.

1.1. Definicja

Turystyka zrównoważona to, według Światowej Organizacji Turystyki Narodów Zjednoczonych,

"turystyka, w której w pełni uwzględnia się obecne i przyszłe skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe, biorąc pod uwagę potrzeby odwiedzających, branży, środowiska i społeczności przyjmujących"

Według Światowej Organizacji Turystyki ONZ zrównoważona turystyka zakłada:

- Optymalne wykorzystanie zasobów środowiskowych, które stanowią kluczowy element rozwoju turystyki, utrzymując podstawowe procesy ekologiczne i pomagając zachować dziedzictwo naturalne i różnorodność biologiczną.
- Poszanowanie autentyczności społeczno-kulturowej społeczności przyjmujących, ochronę ich dziedzictwa kulturowego i tradycyjnych wartości oraz przyczynianie się do międzykulturowego zrozumienia i tolerancji.
- Zapewnienie rentownej, długoterminowej działalności gospodarczej, zapewniającej wszystkim zainteresowanym stronom korzyści społeczno-gospodarcze, które są sprawiedliwie rozdzielane, w tym poprzez stabilne zatrudnienie i możliwości zarobkowania oraz usługi społeczne dla społeczności przyjmujących, a także przyczynianie się do zmniejszenia ubóstwa.

1.2. Turystyka zrównoważona a zrównoważony rozwój

Koncepcja turystyki zrównoważonej jest ściśle powiązana z koncepcją rozwoju zrównoważonego. Obie te koncepcje opierają się na zasadzie harmonijnego rozwoju i równowagi między aspektami ekonomicznymi, społecznymi i środowiskowymi.

Turystyka zrównoważona odnosi się do podejścia do turystyki, które minimalizuje negatywne skutki dla środowiska naturalnego i kulturowego, promuje ochronę dziedzictwa i zasobów,

a także przyczynia się do poprawy warunków społecznych i ekonomicznych lokalnych społeczności.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego zakłada, że rozwój powinien uwzględniać potrzeby teraźniejszych pokoleń, nie zagrażając możliwości przyszłym pokoleniom w zaspokajaniu ich własnych potrzeb.

W kontekście turystyki, koncepcja turystyki zrównoważonej jest implementacją zasad rozwoju zrównoważonego. W rezultacie, turystyka zrównoważona staje się częścią szerszej strategii rozwoju zrównoważonego, w której uwzględniane są również inne sektory gospodarki i aspekty społeczne. Współpraca międzysektorowa i uwzględnienie zasad turystyki zrównoważonej w ogólnych strategiach rozwoju są kluczowe dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w danym regionie czy kraju.

Agenda 2030, znana również jako Globalne Cele Zrównoważonego Rozwoju (CZR), to ambitny plan działań przyjęty przez państwa członkowskie ONZ w 2015 roku. Składa się z 17 celów zrównoważonego rozwoju, które mają na celu zwalczanie najważniejszych wyzwań globalnych i poprawę jakości życia na całym świecie do roku 2030.

Cele Zrównoważonego Rozwoju obejmują różnorodne obszary, takie jak eliminacja ubóstwa, zapewnienie powszechnego dostępu do edukacji, promowanie równości płci, zapewnienie dostępu do czystej wody i sanitacji, walka ze zmianami klimatu, ochrona środowiska, promowanie sprawiedliwości społecznej i wiele innych.

Chociaż turystyka jest bezpośrednio uwzględniona tylko w trzech celach zrównoważonego rozwoju (CZR 8, 12 i 14), ma silne powiązania i wpływ na większość z nich. Ogłoszenie przez ONZ Międzynarodowego Roku Zrównoważonej Turystyki na rzecz Rozwoju w 2017 roku było uznaniem tego potencjału.

1.3. Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej

Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej to zestaw zasad i wytycznych opracowanych przez Światową Radę Turystyki Zrównoważonej (Global Sustainable Tourism Council, GSTC). Istnieje

oddzielny zestaw kryteriów dla destynacji turystycznych oraz dla branży (dla biur podróży i dla obiektów zakwaterowania).

Kryteria są podzielone na cztery obszary, na które należy zwracać uwagę w turystyce zrównoważonej:

ZARZĄDZANIE:

Dotyczy planowania, zarządzania i monitorowania działań turystycznych w sposób zrównoważony, uwzględniający ochronę środowiska, kulturę i gospodarczy rozwój lokalnych społeczności.

ŚRODOWISKO:

Skupia się na minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na środowisko naturalne, włączając ochronę zasobów naturalnych, bioróżnorodności, redukcję emisji gazów cieplarnianych i ochronę unikalnych ekosystemów.

SPOŁECZNOŚĆ:

Odnosi się do korzyści społecznych generowanych przez turystykę, takich jak stymulacja lokalnej gospodarki, tworzenie miejsc pracy, promowanie równości, wspieranie kultury i dziedzictwa lokalnych społeczności oraz uwzględnienie ich opinii i potrzeb.

KULTURA:

Obejmuje poszanowanie, zachowanie i promocję kultury lokalnej, dziedzictwa kulturowego, tradycji i wartości, a także promowanie dialogu międzykulturowego i wzajemnego zrozumienia.

Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej służą jako punkt odniesienia dla oceny i certyfikacji inicjatyw turystycznych na całym świecie. Dzięki temu stanowią ważne narzędzie dla destynacji i organizacji, które pragną wdrażać zrównoważone praktyki w swojej działalności i przyczyniać się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

1.4. Zrównoważona destynacja turystyczna

Zrównoważona destynacja turystyczna to miejsce, które podejmuje działania mające na celu osiągnięcie zrównoważonego rozwoju w turystyce. Oznacza to, że destynacja jest zarządzana w sposób holistyczny, uwzględniając aspekty społeczne, środowiskowe i ekonomiczne. Celem zrównoważonej destynacji turystycznej jest minimalizowanie negatywnych wpływów turystyki, jednocześnie poprawiając długoterminowy dobrobyt społeczny, kulturowy i środowiskowy. Destynacja stara się zrównoważyć potrzeby turystów z potrzebami lokalnej społeczności oraz chronić i zachować unikalne walory przyrodnicze i kulturowe. Wdrażając odpowiednie strategie i praktyki, zrównoważone destynacje turystyczne dążą do zrównoważonego wzrostu gospodarczego, ochrony środowiska, promocji odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji, a także stymulowania partycypacji lokalnych interesariuszy.

Aby zagwarantować zrównoważony rozwój turystyki, konieczne są następujące elementy:

- **Holistyczne i kompleksowe podejście do zarządzania turystyką.** Strategia destynacji powinna uwzględniać wielowymiarowy charakter zrównoważonego rozwoju, w tym wpływ turystyki na środowisko, gospodarkę i społeczeństwo i kulturę. Uwzględnione powinny być takie kwestie jak na przykład: określenie ryzyka związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej na środowisko, działania na rzecz sprawiedliwego rozdzielania wpływów płynących z turystyki na poziomie społeczności lokalnych, czy też zarządzanie sezonowością i ruchem turystycznym.
- **Skuteczne ramy prawne,** opracowane i promowane przez rząd i jednostki samorządu terytorialnego na wszystkich szczeblach, tak aby kwestie gospodarcze, społeczne i środowiskowe były w pełni uwzględnione, wdrażane i kontrolowane.
- **Zaangażowanie interesariuszy.** Istotne jest zidentyfikowanie kluczowych grup interesariuszy oraz skuteczne zarządzanie relacjami z nimi i między nimi. Niezwykle ważne jest aktywne włączenie mieszkańców w procesy decyzyjne związane z zarządzaniem destynacją turystyczną.
- **Wybór właściwych wskaźników sukcesu.** System mierzenia i monitoringu pełni kluczową rolę w zrównoważonym rozwoju turystyki. Choć wzrost gospodarczy często jest dominującym wskaźnikiem, konieczne jest uwzględnienie szerszego zestawu wskaźników w różnych aspektach zrównoważonego rozwoju, takich jak zadowolenie mieszkańców czy poziom emisji CO₂ wynikający z turystyki.

Zrównoważony rozwój turystyki przynosi korzyści zarówno krótko- jak i długoterminowe dla regionów, przyczyniając się do tworzenia zrównoważonej gospodarki, ochrony środowiska i zwiększenia dobrobytu społeczności lokalnych.

Dlaczego zrównoważony rozwój turystyki się opłaca? Korzyści dla destynacji turystycznych.

Rozwój gospodarczy

Turystyka zrównoważona może przynieść wzrost gospodarczy i generować znaczące dochody dla regionów. Poprawa infrastruktury turystycznej, rozwój usług i atrakcji turystycznych oraz zwiększenie liczby odwiedzających przyczyniają się do wzrostu miejsc pracy i zwiększenia lokalnej przedsiębiorczości. Turystyka może stymulować rozwój różnych sektorów gospodarki, takich jak handel detaliczny, usługi gastronomiczne, transport, rzemiosło i kultura.

Ochrona środowiska i zasobów naturalnych

Turystyka zrównoważona promuje ochronę środowiska naturalnego i zrównoważone wykorzystanie zasobów. Dzięki odpowiednim praktykom zarządzania środowiskowego, regiony mogą minimalizować negatywny wpływ turystyki na ekosystemy, krajobrazy, bioróżnorodność i zasoby wodne. Chronienie unikalnych walorów przyrodniczych przyciąga turystów, którzy poszukują autentycznych i ekologicznych doświadczeń.

Korzyści społeczne

Zrównoważony rozwój turystyki przyczynia się do podnoszenia jakości życia lokalnych społeczności. Poprzez inwestowanie w lokalną infrastrukturę, edukację, ochronę dziedzictwa kulturowego i działań społecznych, turystyka może przyczynić się do wzrostu świadomości i dumy mieszkańców z własnego regionu. Równocześnie turystyka może być źródłem dialogu międzykulturowego i wymiany doświadczeń, co sprzyja wzajemnemu zrozumieniu i tolerancji.

Rozwój społeczności lokalnych

Turystyka zrównoważona angażuje lokalne społeczności w procesy decyzyjne, dając im szansę wpływu na kształtowanie planów rozwoju tego sektora. Poprzez promowanie partycypacyjnego podejścia, turystyka może wspierać rozwój lokalnych inicjatyw, rzemiosła, małych przedsiębiorstw i lokalnych producentów. To z kolei prowadzi do rozwoju społeczności lokalnych, wzmacniając ich poczucie wspólnoty i przyczyniając się do redukcji ubóstwa i nierówności społecznych.

1.5. Zrównoważone przedsiębiorstwo turystyczne

Zrównoważone przedsiębiorstwa turystyczne (tutaj mamy na myśli zarówno firmy prywatne jak i inne organizacje, które obsługują turystów) to takie, które nie kierują się wyłącznie zyskiem, a uwzględniają w swojej działalności szersze aspekty ekonomiczne, środowiskowe i społeczne, oraz dbają o wszystkie grupy interesariuszy. Mają na celu minimalizowanie negatywnego wpływu na środowisko, promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu i wspieranie lokalnej społeczności. Zrównoważone przedsiębiorstwa turystyczne angażują się w ochronę przyrody poprzez zastosowanie różnych praktyk, takich jak efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi, ograniczanie emisji gazów cieplarnianych i ochrona bioróżnorodności. Ponadto,

starają się tworzyć korzystne warunki pracy dla pracowników, wspierać lokalne inicjatywy społeczne, promować kulturowe dziedzictwo i angażować się w inicjatywy prospołeczne. Poprzez takie działania, przedsiębiorstwa turystyczne promują bardziej zrównoważoną i odpowiedzialną turystykę, która przynosi korzyści zarówno dla samego biznesu, jak i destynacji, w której się znajdują.

Dlaczego turystyka zrównoważona się opłaca? Korzyści dla przedsiębiorstw turystycznych.

Kompleksowe zarządzanie zrównoważonym rozwojem przynosi firmom i organizacjom turystycznym szereg korzyści:

Poprawa wizerunku i reputacji

Firmy, które angażują się w zrównoważony rozwój, budują pozytywny wizerunek i reputację. Klienci coraz częściej preferują firmy, które są odpowiedzialne społecznie i troszczą się o środowisko. Przez konsekwentne działania w obszarze zrównoważonego rozwoju, firmy mogą zyskać zaufanie klientów, co prowadzi do większej lojalności i zwiększenia konkurencyjności na rynku.

Zwiększenie efektywności operacyjnej

Działania związane ze zrównoważonym rozwojem, takie jak redukcja zużycia energii, wody i generowania odpadów, prowadzą do poprawy efektywności operacyjnej. Oszczędności wynikające z efektywnego zarządzania zasobami mogą przyczynić się do obniżenia kosztów operacyjnych i zwiększenia rentowności firmy.

Innowacyjność i konkurencyjność

Zrównoważony rozwój otwiera okno dla innowacji i tworzenia nowych rozwiązań. Firmy, które koncentrują się na wprowadzaniu nowych technologii, procesów i produktów ekologicznych, mają szansę zyskać przewagę konkurencyjną na rynku. Innowacyjne podejście do zrównoważonego rozwoju może przyciągnąć uwagę klientów i zachęcić ich do wyboru danej firmy.

Zaangażowanie pracowników

Pracownicy, szczególnie młodsze pokolenia, są coraz bardziej zainteresowani pracą w firmach, które promują wartości zgodne z zrównoważonym rozwojem. Firmie, która wykazuje zaangażowanie w troskę o środowisko i społeczność, łatwiej będzie przyciągnąć i zatrzymać utalentowanych pracowników, co wpłynie na wydajność i atmosferę pracy.

Ochrona zasobów naturalnych i środowiska

Branża turystyczna i hotelarska ma bezpośredni wpływ na środowisko naturalne. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju pozwala na minimalizowanie negatywnego wpływu na przyrodę i chronienie miejsc o unikalnych walorach przyrodniczych. Zachowanie naturalnego piękna

i bioróżnorodności jest niezwykle istotne dla przyszłości branży turystycznej, ponieważ atrakcyjne środowisko przyrodnicze przyciąga turystów.

Wspieranie lokalnej społeczności

Przedsiębiorstwa turystyczne odgrywają istotną rolę we wspieraniu lokalnej społeczności. Poprzez angażowanie się w projekty społeczne, wspieranie lokalnych przedsiębiorców, producentów i rzemieślników, firmy przyczyniają się do rozwoju regionalnego i tworzenia miejsc pracy. Ta interakcja z lokalnymi społecznościami wpływa na pozytywny rozwój i trwałość regionu, a w tym samym, na bardziej atrakcyjne środowisko biznesowe.

CZĘŚĆ 02:
TURYSTYKA ZRÓWNOWAŻONA
W WOJEWÓDZTWIE
ŚWIĘTOKRZYSKIM

OPIS I ZAKRES BADANIA

Poniżej przedstawione zostały wyniki oceny wdrożenia kryteriów turystyki zrównoważonej w województwie świętokrzyskim, na poziomie zarządzania województwem jako destynacją turystyczną. Dodatkowo, przeanalizowane zostały praktyki z zakresu zarządzania środowiskowego i odpowiedzialności społecznej biznesu wdrażane przez przedsiębiorstwa i atrakcje turystyczne działające na terenie województwa świętokrzyskiego.

Ocena wdrożenia praktyk na poziomie destynacji została dokonana wyłącznie na podstawie danych przekazanych przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego i Urząd Marszałkowski, a także ankiet internetowych, na które odpowiedziało 19 przedstawicieli gmin, powiatów i innych jednostek przynajmniej w części swoich kompetencji zaangażowanych w rozwój turystyki na szczeblu lokalnym.

Ocena wdrożenia praktyk turystyki zrównoważonej przez branżę turystyczną została również dokonana na podstawie ankiet internetowych. W badaniu wzięły udział 24 firmy turystyczne, o bardzo różnej wielkości (od samozatrudnionych do ponad 200 pracowników), z czego ponad połowa to hotele, a pozostałe to atrakcje turystyczne (w tym muzea, parki rozrywki, itp.). Wśród respondentów nie było biur podróży ani firm, które zajmują się sprzedażą biletów lotniczych ani wynajmem samochodów.

Ze względu na ograniczone instrumenty badawcze, ograniczoną ilość respondentów oraz fakt, iż deklarowane w ankietach informacje nie były weryfikowane, poniższy raport powinno się traktować jedynie jako wstępną ocenę poziomu wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej w województwie świętokrzyskim. Dla pełnowartościowej oceny rekomenduje się przeprowadzenie audytu, pogłębionych wywiadów z interesariuszami oraz badań statystycznych.

Poniższy raport składa się z trzech części:

- Zrównoważone zarządzanie turystyką w województwie świętokrzyskim
- Praktyki wdrażane przez firmy i atrakcje turystyczne województwa świętokrzyskiego
- Podsumowanie, w tym rekomendacje i dobre praktyki

Zarówno część pierwsza, dotycząca destynacji, jak i część druga, dotycząca sektora prywatnego, rozdzielone są na kolejne cztery podrozdziały, które odzwierciedlają główne obszary turystyki zrównoważonej: aspekty środowiskowe, aspekty społeczno-gospodarcze, aspekty kulturowe oraz zrównoważone zarządzanie.

Podsumowanie zawiera ogólny przegląd i podsumowanie kluczowych wyników i wniosków przedstawionych w raporcie a także rekomendacje i zbiór dobrych praktyk, które mogą posłużyć jako inspiracja dla dalszego, zrównoważonego, rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim.

2. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

2.1. Aspekty środowiska naturalnego

Turystyka jest ściśle związana z otaczającym środowiskiem poprzez wzajemne oddziaływanie. Jest branżą, która korzysta z lokalnych, regionalnych i krajowych zasobów, a jakość środowiska odgrywa kluczową rolę w przyciąganiu turystów i zachęcaniu ich do powrotu. Wiele badań potwierdza, że przyroda i krajobraz są kluczowymi czynnikami wpływającymi na wybór miejsca turystycznego oraz że jakość walorów przyrodniczych przekłada się na ilość powracających turystów. Jednak turystyka również ma istotny wpływ na środowisko ze względu na swój rozmiar i szybki rozwój, jako że jest to jedna z największych i najszybciej rozwijających się gałęzi gospodarki na świecie.

Ochrona środowiska

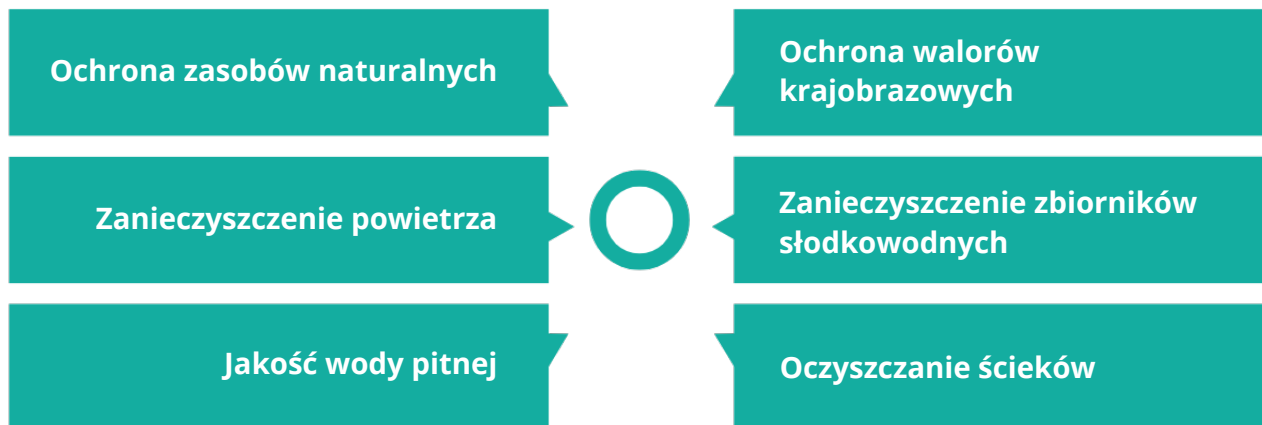
Ochrona bioróżnorodności ma kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki. Turystów przyciągają zróżnicowane ekosystemy, rzadkie gatunki roślin i zwierząt, i piękne krajobrazy. Chroniąc różnorodność biologiczną, destynacje turystyczne mogą oferować odwiedzającym wyjątkowe i atrakcyjne doświadczenia. Wysiłki na rzecz ochrony przyrody wspierają również ekoturystykę i produkty turystyczne oparte na przyrodzie, które są coraz bardziej popularne wśród podróżnych poszukujących powrotu na łono natury i autentycznych doświadczeń. Ponadto ochrona przyrody pomaga zachować dziedzictwo kulturowe związane ze środowiskiem naturalnym i przyczynia się do długoterminowego i zrównoważonego rozwoju turystyki.

Województwo świętokrzyskie to region o bogatych walorach przyrodniczych. Znajduje się tam Świętokrzyski Park Narodowy, który jest domem dla rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Góry Świętokrzyskie oferują malownicze szlaki turystyczne, takie jak Szlak Orlich Gniazd. Dodatkowo, region ten charakteryzuje się pięknymi rzekami, takimi jak Nida i Pilica, oraz licznymi rezerwatami przyrody, które chronią cenne ekosystemy. Województwo świętokrzyskie przyciąga turystów zainteresowanych pięknem przyrody i aktywnym wypoczynkiem na łonie natury.

Województwo świętokrzyskie znane jest również ze swoich uzdrowisk, a zatem przyciąga osoby poszukujące relaksu, regeneracji i poprawy zdrowia. Ochrona przyrody i redukcja zanieczyszczeń ma więc także znaczenie dla zachowania właściwości prozdrowotnych regionu.

W badaniu, za najbardziej problematyczne z obszaru ochrony środowiska, określone zostały następujące obszary:

Ważne zatem jest, aby działania województwa były w pierwszej kolejności nastawione na niwelowanie już powstałych i zapobieganie przyszłym wyzwaniom w wyżej wymienionych obszarach. Niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym jest fakt, iż w województwie świętokrzyskim istnieją dedykowane programy (polityka / plan / wytyczne) dla wszystkich z obszarów problematycznych, a także wiele innych. Poniżej znajduje się lista obecnych w województwie świętokrzyskim programów, które także są wymagane z punktu widzenia globalnych kryteriów turystyki zrównoważonej.

	Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej	
	Ochrona zasobów naturalnych (np. minerałów, wody, gleby)	
	Zapobieganie wprowadzania i rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych i zarządzania nimi	
	Ochrona walorów krajobrazowych	
	Ochrona dzikiej przyrody	
	Dobrostan zwierząt i dzikich zwierząt w niewoli	
	Planowanie przestrzenne, z uwzględnieniem wpływu na ekologię i aspekty społeczne	

Warto w tym miejscu również zaznaczyć, że kwestia wpływu turystyki na środowisko naturalne jest postrzegana jako „ważny” lub „bardzo ważny” aspekt przy tworzeniu nowych produktów turystycznych na poziomie lokalnym. Z drugiej strony jednak, nie istnieją produkty turystyczne, które w sposób bezpośredni wspierają projekty i organizacje działające na rzecz ochrony przyrody. Pokazuje to niespójność pomiędzy deklarowanymi a realnymi działaniami z zakresu ochrony środowiska w kontekście rozwoju turystyki.

Zapobieganie zanieczyszczeniom

Różnego rodzaju zanieczyszczenia wpływają negatywnie na atrakcyjność naturalnych krajobrazów i atrakcji kulturowych. Ponadto, zanieczyszczenie stwarza zagrożenie dla zdrowia zarówno mieszkańców jak i turystów, którzy preferują miejsca z czystym powietrzem, wodą i otoczeniem. Zanieczyszczenia mogą również zaszkodzić ekosystemom i różnorodności biologicznej, zakłócając siedliska i zagrażając dzikiej przyrodzie, zmniejszając w ten sposób potencjał turystyki opartej na walorach przyrodniczych. Wszystko to może wpłynąć na zmniejszenie się liczby odwiedzających, negatywne opinie i złą reputację, co w konsekwencji prowadzi do zmniejszenia przychodów z turystyki i utraty miejsc pracy.

Od zrównoważonych destynacji turystycznych oczekuje się, aby prowadziły zarówno monitoring, jak i działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia gleby, powietrza, wody, a także zanieczyszczenia świetlnego i szumowego.

W województwie świętokrzyskim, zarówno zanieczyszczenie powietrza jak i zanieczyszczenie zbiorników słodkowodnych zostały określone jako obszary problematyczne. Z odpowiedzi respondentów wynika, że przynajmniej w zakresie zanieczyszczenia powietrza prowadzony jest zarówno monitoring jak i aktywne działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia. Poniżej lista działań wdrażanych przez województwo świętokrzyskie w zakresie walki z zanieczyszczeniem. Z punktu widzenia kryteriów turystyki zrównoważonej ważne jest prowadzenie wszystkich niżej wymienionych działań, chociaż jeśli nie są to obszary problematyczne, przynajmniej w wersji podstawowej.

	Regularny monitoring	Aktywne działania w celu zmniejszenia
 zanieczyszczenia hałasem	✗	✓
 zanieczyszczenia świetlnego	✗	✗
 zanieczyszczenia powietrza	✓	✓
 zanieczyszczenia gleby	✗	✓
 zanieczyszczenia wody	? *	? **

W zakresie zarządzania zasobami wodnymi, destynacja powinna prowadzić monitoring jakości wody do picia (*), ale nie prowadzi analizy bezpieczeństwa i jakości zbiorników wodnych(**).

Zarządzanie środowiskowe

Zarządzanie środowiskowe w destynacji turystycznej obejmuje różne aspekty, takie jak gospodarka odpadami, zarządzanie energią, gospodarka wodna i działania na rzecz klimatu. Ma na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu i zapewnienie zrównoważonego rozwoju.

Zarządzanie odpadami koncentruje się na redukcji, recyklingu i właściwej utylizacji odpadów generowanych przez turystykę.

Zarządzanie energią zakłada zmniejszenie zużycia energii oraz promuje wykorzystanie energii odnawialnej w celu zminimalizowania wpływu na środowisko.

Gospodarka wodna ma na celu ochronę zasobów wodnych i zapewnienie zrównoważonego wykorzystania wody w miejscach turystycznych, oraz zajmuje się potencjalnym niedoborem wody.

Działania na rzecz klimatu odnoszą się do wysiłków na rzecz łagodzenia i adaptacji do zmian klimatycznych. Obejmuje to zmniejszenie emisji dwutlenku węgla poprzez zwiększenie efektywności transportu, promowanie transportu o niskiej emisyjności i oraz zmniejszenie wykorzystania energii.

Na podstawie zgromadzonych informacji można stwierdzić, iż w województwie świętokrzyskim wdrażane są działania na rzecz efektywnego zarządzania odpadami, natomiast zaplanowane starania na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych i zmniejszenia zużycia energii są znikome.

 ODPADY	
Monitoring ilości i kategorii odpadów przynajmniej raz na kwartał	✗
Monitoring ilości i kategorii odpadów segregowanych i poddawanych recyklingowi przynajmniej raz w roku	✓
Cele ilościowe w zakresie zmniejszenia ilości odpadów	✓
Cele ilościowe w zakresie segregacji i recyklingu odpadów	✓

 ENERGIA I KLIMAT	
Cele ilościowe dotyczące redukcji emisji CO ₂ w sektorze turystycznym	✗
Obliczony poziom emisji CO ₂ transportu na terenie destynacji (sumarycznie transport publiczny i prywatny)	✗
Cele ilościowe dotyczące zmniejszenia zużycia energii	✗
Cele ilościowe dotyczące zwiększenia energii z odnawialnych źródeł	✓

2.2. Aspekty społeczno-gospodarcze

O ile turystyka w tradycyjnym podejściu koncentruje się głównie na zyskach dla branży turystycznej i zadowoleniu samych turystów, to w podejściu zrównoważonym - turystyka także zaspokaja potrzeby mieszkańców i staje się instrumentem dla zaspokojenia dobrobytu społecznego.

Dbłość o mieszkańców

Z punktu widzenia dbałości o interesy mieszkańców, oznacza to zarówno ochronę praw człowieka i praw pracowniczych, ochronę zdrowia i bezpieczeństwa, tworzenie przestrzeni dostępnych dla wszystkich, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, jak i partycypację społeczną.

Niestety ze względu na brak informacji, niemożliwe jest przeprowadzenie pełnej analizy działań województwa świętokrzyskiego w tym obszarze. Poniżej przedstawiamy listę programów i działań, które są rekomendowane destynacjom turystycznym, które starają się zwiększyć korzyści z turystyki dla mieszkańców.

KORZYŚCI Z TURYSTYKI DLA MIESZKAŃCÓW

Program dot. ochrony praw człowieka	?
Ocena przestrzegania praw człowieka, w tym praw pracowniczych	×
Program dot. zwiększenia dostępności destynacji dla osób z niepełnosprawnością	?
Program dot. organizacji udziału obywateli w planowaniu i zarządzaniu publicznym	?
Regularne konsultacje publiczne dotyczące planów i inwestycji w sektorze turystycznym	✓
Program dot. informowania mieszkańców na temat rozwoju turystyki (planów, inwestycji)	?
Program dot. monitorowania zadowolenia mieszkańców z turystyki	?
Ocena zadowolenia mieszkańców z turystyki	✓
Program dot. zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców	?
Program dot. zdrowia i bezpieczeństwa turystów	?

Program dot. zarządzania kryzysowego	?
Program dot. praw dostępu mieszkańców do zasobów naturalnych, miejsc przyrodniczych i kulturowych	?

Warto w tym miejscu również zaznaczyć, że dostępność produktów turystycznych, w tym transportu, hoteli, restauracji i atrakcji turystycznych, dla turystów z niepełnosprawnością została uznana przez respondentów jako „dostępna” lub „zdecydowanie dostępna”.

Udział turystyki w gospodarce

Turystyka może odgrywać istotną rolę w rozwoju gospodarczym. Po pierwsze, przyciąganie turystów do danego regionu generuje wzrost popytu na dobra i usługi, co stymuluje rozwój lokalnych przedsiębiorstw, takich jak hotele, restauracje, sklepy, organizatorzy wycieczek czy rzemiosło lokalne. To z kolei prowadzi do tworzenia miejsc pracy i zwiększania dochodów dla mieszkańców regionu. Po drugie, turystyka może przyczyniać się do dywersyfikacji gospodarczej, zmniejszając zależność od jednej gałęzi przemysłu. Regiony oparte na turystyce często rozwijają różnorodne sektory, takie jak kultura, sztuka, rzemiosło, rekreacja czy agroturystyka. Ponadto, turystyka może również wspierać rozwój infrastruktury, takiej jak drogi, lotniska, transport publiczny czy usługi komunalne, co przynosi korzyści zarówno turystom, jak i lokalnym mieszkańcom.

Istotne jest, aby w turystyce brały udział różne podmioty, włącznie z organizacjami pozarządowymi i osobami w ciężkiej sytuacji życiowej, oraz aby dochody turystyczne były sprawiedliwie i równomiernie dzielone.

Jak widzimy poniżej, w województwie świętokrzyskim prowadzony jest monitoring udziału turystyki w gospodarce, co jest punktem wyjściowym do dalszego planowania. Nie otrzymano jednak informacji na temat pozostałych programów, co uniemożliwia dalszą analizę.

UDZIAŁ TURYSTYKI W GOSPODARCE

Program dotyczący zwiększenia znaczenia turystyki w gospodarce regionu	?
Regularny monitoring udziału turystyki w gospodarce, w tym liczba i wydatki turystów, zatrudnienie, podatki, inwestycje itp.	✓
Program dot. promocji produktów lokalnych (żywności, rzemiosła, itp.)	?
Wytyczne dot. wynajmu obiektów turystycznych i wynajmu krótkoterminowego w celach turystycznych	?

2.3. Aspekty kulturowe

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest nieodrębną częścią zrównoważonego rozwoju turystyki. Dziedzictwo kulturowe reprezentuje unikalną tożsamość i tradycje miejsca, co przyciąga turystów poszukujących unikalnych doświadczeń. Zachowując i promując dziedzictwo kulturowe (zarówno to historyczne jak i współczesne), destynacje turystyczne zachowują swoją autentyczność, co przyczynia się do zadowolenia odwiedzających i zachęca do dłuższych pobytów. Ponadto ochrona dziedzictwa kulturowego wzmacnia lokalne społeczności i wspiera rozwój społeczno-gospodarczy. Tworzy możliwości zatrudnienia, stymuluje przedsiębiorczość i dystrybuuje dochody, prowadząc do wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu i poprawy standardów życia. Dodatkowo, ochrona dziedzictwa kulturowego zapewnia długoterminową ochronę cennych aktywów kulturowych, zapobiegając zaniedbaniu i ich nieodwracalnej utracie.

Turystyka kulturowa, natomiast, promuje zrozumienie międzykulturowe, wspierając empatię i szacunek wśród odwiedzających i społeczności przyjmujących. Zapewniając platformę wymiany kulturowej, turystyka przyczynia się do pokojowego współistnienia i zmniejsza uprzedzenia kulturowe. Co więcej, włączenie dziedzictwa kulturowego do planowania i zarządzania turystyką umożliwia holistyczne i zrównoważone podejście.

Województwo świętokrzyskie posiada bogate walory kulturowe, które odzwierciedlają długą historię i tradycje regionu. Znajdują się tam imponujące zabytki sakralne, takie jak Sanktuarium Maryjne na Jasnej Górze w Częstochowie, oraz liczne zamki i twierdze, takie jak zamek w Chęcinach czy ruiny Zamku Krzyżtopór. Jest to także miejsce, w którym można odkryć różnorodność sztuki ludowej i rzemiosła, od pracowni artystów po muzea prezentujące lokalne dziedzictwo artystyczne oraz ciekawe festiwale. Świętokrzyskie słynie również z legend i historii czarownic, co stanowi część folkloru i dziedzictwa kulturowego województwa. Dodają one tajemniczości i mistycyzmu temu regionowi, przyciągając turystów zainteresowanych niezwykłymi opowieściami.

O ile w badaniu nie otrzymano odpowiedzi na potwierdzenie programów dotyczących dziedzictwa kulturowego, z analizy Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ wynika, że ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego odgrywa ważną rolę.

Brakuje przede wszystkim programu dotyczącego zachowania dziedzictwa niematerialnego, chociaż w praktyce tworzone i rozwijane są liczne produkty turystyczne, które to niematerialne dziedzictwo promują.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Uwzględnienie aspektów kulturowych w strategii rozwoju regionu	?
Program/ polityka dotycząca ochrony i promocji materialnego dziedzictwa kulturowego	?
Program/ polityka dotycząca ochrony i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego	?
Właściwe oznaczenia i informacja dla zwiedzających we wszystkich obiektach dziedzictwa kulturowego	✓
Ważność ochrony i promocji kultury przy tworzeniu nowych produktów turystycznych	✓

2.4. Zrównoważone zarządzanie destynacją

Turystyka będzie rozwijać się w sposób stabilny i przynosić dla regionu długotrwałe korzyści społeczno-gospodarcze, tylko w sytuacji, gdy zarządzana w sposób prawidłowy i kompleksowy.

Kryteria zarządzania turystyką zrównoważoną dla destynacji turystycznych zakładają skoordynowane podejście do turystyki zrównoważonej, w tym zaangażowanie sektora prywatnego, publicznego i społeczeństwa obywatelskiego, oraz zdolność do zarządzania kwestiami społeczno-gospodarczymi, kulturowymi i środowiskowymi. Zrównoważona destynacja turystyczna powinna, między innymi:

- posiadać wieloletnią strategię zarządzania i plan działania, uwzględniający zasady zrównoważonego rozwoju;
- wdrożyć system monitorowania wpływu turystyki na społeczność lokalną, przyrodę i kulturę, a działania i rezultaty powinny być regularnie analizowane;
- świadomie zarządzać liczbą odwiedzających i ich aktywnością, uwzględniając równowagę pomiędzy potrzebami lokalnej gospodarki, mieszkańców i środowiska naturalnego;
- opracować plan zarządzania ryzykiem i sytuacjami kryzysowymi.

Strategia rozwoju turystyki i monitoring zrównoważonego rozwoju

W przypadku województwa świętokrzyskiego, trudno jest jednoznacznie ocenić poziom zarządzania turystyką zrównoważoną, ponieważ województwo nie posiada dedykowanej strategii rozwoju turystyki. Z analizy Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ można wyciągnąć wniosek, że część aspektów i wskaźników dotyczących kwestii środowiskowych, społecznych i kulturowych jest włączona w ogólną strategię rozwoju województwa.

Z punktu widzenia zasad turystyki zrównoważonej, strategia rozwoju turystyki powinna określać działania związane z:

- zarządzaniem ekologicznym (w tym wodą, energią, odpadami)
- ochroną przyrody i różnorodności biologicznej
- przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym
- ochroną praw człowieka, w tym praw pracowniczych
- ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego
- wsparciem lokalnych towarów i przedsiębiorców
- zdrowiem i bezpieczeństwem turystów

Więcej na temat strategii znajduje się w rozdziale „Rekomendacje”.

Pozytywnym aspektem jest fakt, że w województwie świętokrzyskim przeprowadzona została inwentaryzacja aktywów turystycznych, w tym terenów przyrodniczych, obiektów kultury i elementów kultury niematerialnej, co jest ważnym punktem wyjścia do opracowania strategii rozwoju turystyki.

Zabrakło jednak analizy wpływu turystyki na mieszkańców, środowisko naturalne, kulturę i tradycje, co powinno stanowić podstawę do opracowywania dalszych planów w zakresie rozwoju turystyki, takich jak rozbudowa infrastruktury turystycznej i zagospodarowania przestrzennego.

Koordynator (zespół) ds. turystyki zrównoważonej

Jednym z podstawowych kryteriów zrównoważonego zarządzania destynacją turystyczną jest posiadanie osoby lub organu odpowiedzialnego za turystykę zrównoważoną. Powinna to być osoba(y) posiadające wiedzę i kompetencje w tym zakresie. W Urzędzie Marszałkowskim Województwa Świętokrzyskim jest osoba lub zespół odpowiedzialny za koordynację działań związanych z rozwojem zrównoważonym, która posiada kompetencje w zarządzaniu turystyką zrównoważoną. Świadczy o tym zadeklarowana wiedza na temat działalności Światowej Rady Turystyki Zrównoważonej, a co z tym związane - globalnych kryteriów turystyki zrównoważonej. Na poziomie lokalnym, tylko jedna organizacja zadeklarowała, że ma wyznaczoną osobę lub zespół do spraw zrównoważonego rozwoju, i zdecydowana większość nie wie czym zajmuje się Światowa Rada Turystyki Zrównoważonej.

Aby województwo świętokrzyskie miało szansę w pełni spełniać międzynarodowe standardy zrównoważonej destynacji turystycznej, niezbędne jest zwiększenie wiedzy na temat turystyki zrównoważonej wśród osób odpowiedzialnych za rozwój turystyki w regionie, w tym na poziomie lokalnym. Ważne jest także wyznaczenie osób (organów) odpowiedzialnych za rozwój zrównoważony.

Zarządzanie ruchem turystycznym i sezonowością

Także, kluczowym z punktu widzenia turystyki zrównoważonej jest świadome i planowe zarządzanie ruchem turystycznym i sezonowością. W województwie świętokrzyskim prowadzony jest regularnie monitoring ruchu turystycznego, w tym liczby, charakterystyki, preferencji i rodzaju aktywności turystów, co jest podstawą do bardziej zaawansowanych działań w tym zakresie. Województwo świętokrzyskie analizuje również poziom zadowolenia turystów, w tym zadowolenia ze stanu środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. Jak widać w tabeli poniżej, jest jednak szereg działań, które nie zostały wdrożone w województwie świętokrzyskim, a które wpłynęłyby pozytywnie na równomierne rozłożenie ruchu turystycznego, w czasie i przestrzeni. Co więcej, jak wynika z odpowiedzi lokalnych organizacji turystycznych, zmniejszenie sezonowości i przestrzenne rozproszenie ruchu turystycznego nie mają większego znaczenia przy tworzeniu nowych produktów turystycznych. Niemniej jednak, na stronach internetowych przynajmniej kilku lokalnych organizacji znajdują się oferty promujące destynację w trakcie niskiego sezonu turystycznego, całoroczny kalendarz wydarzeń oraz informacja na temat mniej popularnych szlaków i atrakcji turystycznych.

ZARZĄDZANIE RUCHEM TURYSTYCZNYM I SEZONOWOŚCIĄ

Monitoring ruchu turystycznego, w tym liczby, charakterystyki, preferencji i rodzaju aktywności turystów	✓
Analiza poziomu zadowolenia turystów, w tym zadowolenia ze stanu środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego	✓
Obliczenie pojemności (ang. carrying capacity) kluczowych i najbardziej wrażliwych terenów turystycznych	✗
Opracowanie systemu (procedury) regulującego ruchem turystycznym, aby uniknąć nadmiernego zgromadzenia ludzi	✗
Opracowanie planu mającego na celu zmniejszenie sezonowości ruchu turystycznego	✗
Aktualizowanie treści strony internetowej i materiałów promocyjnych w zależności od sezonu	✗

Komunikacja i marketing

Nierozłączną częścią zarządzania turystyką zrównoważoną jest komunikacja i marketing.

W praktyce, zrównoważony marketing destynacji turystycznej polega na tworzeniu i promowaniu tych atrakcji, produktów i usług turystycznych, które respektują środowisko naturalne, kulturę i tradycje lokalnych społeczności oraz przynoszą korzyści gospodarcze. Destynacje turystyczne, korzystając z różnych kanałów komunikacji, takich jak strony internetowe, media społecznościowe, kampanie reklamowe i informacyjne, starają się przekazać rzetelne informacje na temat swojego zrównoważonego podejścia do turystyki. Promują również edukację zarówno mieszkańców jak i turystów, zachęcając ich

do odpowiedzialnego zachowania, poszanowania miejsc i kultur oraz wspierania lokalnej gospodarki.

Zrównoważony marketing destynacji turystycznej ma na celu budowanie pozytywnego wizerunku destynacji, przyciąganie turystów świadomych i odpowiedzialnych, oraz zachęcanie do długoterminowego i zrównoważonego rozwoju turystyki. Jest to istotne dla zapewnienia harmonijnego rozwoju destynacji, ochrony jej unikalnych zasobów i zadowolenia zarówno turystów, jak i lokalnych mieszkańców.

Jeśli chodzi o mieszkańców, to przynajmniej na poziomie województwa, przeprowadzono w przeciągu ostatniego roku wydarzenia lub kampanie informacyjne na temat

- zmian klimatycznych,
- planów rozwoju i inwestycji w sektorze turystycznym,
- ekologicznego trybu życia
- lokalnej kultury i tradycji.

Warto rozważyć w przyszłości przeprowadzenie podobnym kampanii na temat praw człowieka oraz możliwości zatrudnienia w sektorze turystycznym.

Aby zwiększyć ich świadomość w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz wypromować najbardziej ekologiczne i odpowiedzialne społecznie produkty i usługi, rekomenduje się przeprowadzenie kampanii na tematy takie jak:

- Promocja najbardziej ekologicznych i społecznie odpowiedzialnych hoteli, restauracji i biur podróży
- Jak podróżować bardziej ekologicznie?
- Jak wspierać społeczność lokalną?
- Jak się właściwie zachowywać na terenach wrażliwych przyrodniczo (tereny zielone, chronione)?
- Jak się właściwie zachowywać na terenach wrażliwych kulturowo (np. kościoły)?

3. PRAKTYKI WDRAŻANE PRZEZ FIRMY I ATRAKCJE TURYSTYCZNE WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

3.1. Zarządzanie środowiskowe

ODPADY

Wyniki analizy pokazują, że zdecydowana większość firm podjęła działania w celu poprawy gospodarki odpadami. Segregacja śmieci na minimum 3 kategorie jest powszechnie wdrażana, co stanowi ważny krok w kierunku efektywnego zarządzania odpadami. Zdecydowana większość właściwie utylizuje odpady niebezpieczne.

Wiele firm dąży także do konsekwentnego zmniejszania ilości jednorazowych przedmiotów, zwłaszcza jednorazowego plastiku a część w ogóle nie udostępnia klientom plastikowych przedmiotów. Najczęściej wymienianymi przedmiotami, które firmy wciąż oferują swoim klientom, są jednorazowe torebki z herbatą, kawą lub cukrem, torebki plastikowe oraz jednorazowe klapki.

Dodatkowo, kilka firm podejmuje inne inicjatywy w zakresie zarządzania odpadami, takie jak formalne plan zarządzania odpadami, działania w celu zmniejszania ilości odpadów żywnościowych oraz określanie celów ilościowych dotyczących redukcji odpadów. Jedynie dwie firmy, zadeklarowały, że nie podjęły żadnych działań w zakresie zarządzania odpadami, co świadczy na dość wysoką świadomość w tym obszarze.

ENERGIA

Działania na rzecz zmniejszenia zużycia energii są obok segregacji odpadów, najczęstszymi praktykami z zakresu zarządzania środowiskowego wśród firm z województwa świętokrzyskiego. Można podejrzewać, że na popularność energooszczędnych rozwiązań wpływ mają przede wszystkim kwestie finansowe.

W obszarze zarządzania energią prawie wszystkie firmy biorące udział w badaniu regularnie sprawdzają stan techniczny sprzętów, aby zapobiec awariom. Wiele firm deklaruje wykorzystywanie sprzętów energooszczędnych i czujników ruchu. Również monitorowanie i analiza zużycia energii przynajmniej raz w miesiącu jest praktykowane przez wiele firm, co umożliwia świadome podejmowanie decyzji dotyczących oszczędzania energii.

Wszystkie firmy biorące udział w badaniu podejmują przynajmniej jedną czynność na rzecz zmniejszenia zużycia energii, co wskazuje na wysoką świadomość w zakresie efektywnego zarządzania energią. Jest to dobry znak i punkt wyjścia do działań bardziej zaawansowanych, takich jak zwiększenie ilości energii z odnawialnych źródeł.

WODA

W zakresie zarządzania wodą, wyniki badania są również dość pozytywne choć już mniej jednoznaczne. Prawie wszystkie firmy biorące udział w badaniu sprawdzają regularnie stan techniczny sprzętów. Część z nich także monitoruje i analizuje poziom zużycia wody przynajmniej raz w miesiącu oraz wykorzystuje urządzenia obniżające zużycie wody, takie jak toalety z podwójną spłuczką i aeratory strumieniowe.

Niemniej jednak, większość firm nie podejmuje żadnych działań w zakresie zarządzania wodą poza sprawdzaniem stanu technicznego sprzętów, co wskazuje na potrzebę większej uwagi i świadomości dotyczącej oszczędzania wody oraz wykorzystania innowacyjnych rozwiązań technologicznych w tym obszarze.

TRANSPORT

Analizując odpowiedzi na pytanie ankiety dotyczące praktyk transportowych, zdecydowana większość respondentów deklaruje brak działań w tej dziedzinie. Tylko pojedyncze firmy, zadeklarowały, że promują ekologiczne środki transportu wśród klientów lub pracowników.

Większość firm biorących udział w ankiecie, nie podejmuje konkretnych działań związanych z ekologizacją transportu. W kontekście zmian klimatycznych i wzrostu świadomości ekologicznej, istotne jest wprowadzanie alternatywnych rozwiązań, takich jak samochody elektryczne, promowanie transportu publicznego i podróży rowerowych. To może przyczynić się do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych i negatywnego wpływu turystyki na środowisko.

3.2. Aspekty społeczno-gospodarcze

ZATRUDNIENIE I PRAWA PRACOWNICZE

Wszyscy respondenci zadeklarowali, że

- w pełni przestrzegają Kodeks Pracy,
- wszyscy pracownicy posiadają formalne umowy, takie jak umowa o pracę lub umowa zlecenie
- wszyscy pracownicy otrzymują pensję zapewniającą środki wystarczające na utrzymanie.
- Ich firma nie dyskryminuje pracowników ze względu na płeć, kolor skóry, religię itp., i że równość jest odzwierciedlona w wysokości płac pracowniczych.

Także warto zauważyć, że prawie 2/3 respondentów poinformowała, że zatrudnia osoby z niepełnosprawnością.

Jeśli chodzi o pochodzenie pracowników, zdecydowana większość firm deklaruje, że między 75% a 100% ich pracowników pochodzi z województwa świętokrzyskiego. To sugeruje, że firmy preferują zatrudnianie lokalnych pracowników, co jest bardzo pozytywnym sygnałem.

Na podstawie zebranych odpowiedzi można stwierdzić, że wszystkie firm turystycznych województwa świętokrzyskiego przestrzega Kodeks Pracy w Polsce, zapewnia formalne zatrudnienie i dobre warunki pracy. Jednakże, należy zauważyć, że analiza została przeprowadzona wyłącznie na podstawie deklaracji firm, i szczególnie aspekty formalno-prawne nie były możliwe do zweryfikowania.

DZIAŁANIA PROSPOŁECZNE

Na podstawie odpowiedzi dotyczących wspierania organizacji pozarządowych i działań niekomercyjnych, można stwierdzić, że firmy najczęściej angażują się w projekty i inicjatywy związane z ochroną i promocją kultury, na drugim miejscu z tematami społecznymi, takimi jak walka z ubóstwem czy nierównościami społecznymi. Najmniej popularne są projekty związane z ochroną przyrody.

Niestety w działania niekomercyjne angażuje się jedynie połowa firm. Zwiększenie zaangażowania sektora prywatnego we wsparcie organizacji pozarządowych i projektów prospołecznych przyczyniłoby się do tworzenia pozytywnych efektów społecznych, a także budowania lepszego wizerunku całej destynacji w dalszej perspektywie.

DOSTĘPNOŚĆ DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Zaledwie kilka firm poinformowało, że ich obiekt / usługi nie są dostosowane dla osób z niepełnosprawnościami, co wpisuje się do obrazu województwa świętokrzyskiego jako regionu względnie dostępnego.

gorzej sytuacja wygląda z informowaniem poprzez strony internetowe/materiały marketingowe na temat poziomu dostępności dla osób z różnym stopniem i rodzajem niepełnosprawności. Połowa firm nie umieszcza takich informacji, nawet jeśli ich obiekt/usługi są dostępne.

POLITYKA ZAKUPOWA

Ponad połowa ankietowanych firm nie posiada formalnie napisanej polityki zakupowej, a wśród tych które ją posiadają - większość nie uwzględnia kryteriów ekologicznych ani społecznych.

Kilkoro respondentów zadeklarowało jednak, że uwzględniają kryteria społeczne, takie jak preferowanie produktów lokalnych i posiadanie certyfikatów Fair Trade. Niektóre z firm mają również politykę uwzględniającą kryteria ekologiczne, takie jak klasa energetyczna czy opakowania przydatne do recyklingu. Jeśli chodzi o miejsce pochodzenia, większość firm zadeklarowała, że preferuje produkty żywnościowe pochodzące z Polski, jednak nie można mówić o jednoznacznej tendencji w tym kierunku.

3.3. Aspekty kulturowe

PROMOCJA WALORÓW KULTUROWYCH

Bardzo pozytywnie można ocenić zaangażowanie branży turystycznej w promocję dziedzictwa kulturowego. Wszyscy respondenci zadeklarowali praktykowanie różnych działań w tym obszarze. Prawie wszystkie firmy informują klientów na temat walorów kulturowych regionu. Wśród innych praktyk wymienione zostały: umożliwienie klientom kupna pamiątek powstałych w regionie oraz wsparcie lokalnych artystów i rzemieślników. Kilka firm organizuje i/lub promuje wycieczki i aktywności pokazujące autentyczną kulturę i tradycje regionu, oraz wykorzystuje elementy kultury lokalnej w wystroju wnętrz lub ubiorze pracowników.

3.4. Zrównoważone zarządzanie

POLITYKA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

W przypadku zrównoważonego zarządzania, można zauważyć zróżnicowanie w podejściu firm do tego tematu. Wśród badanych firm, zdecydowana większość posiada politykę lub regulamin w zakresie zasad bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia. Połowa respondentów zadeklarowała posiadanie dokumentu regulującego zatrudnienie i zarządzanie zasobami ludzkimi.

Jedynie niewielka część respondentów posiada natomiast dokumenty regulujące działania w zakresie ochrony środowiska i zarządzania ekologicznego, oraz współpracy ze społecznością lokalną, w tym wsparcia lokalnych przedsiębiorców oraz ochrony dziedzictwa kulturowego.

KOORDYNATOR DS. ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Połowa firm zadeklarowała, że posiada w swojej strukturze osobę odpowiedzialną za zarządzanie zasobami ludzkimi i ochronę praw pracowniczych. Kilka firm posiada wyznaczonego koordynatora lub menedżera odpowiedzialnego za współpracę ze społecznością lokalną i działaniami prospołecznymi. Prawie nikt natomiast

nie ma osoby odpowiedzialnej za kwestie ochrony środowiska i zarządzania ekologicznego.

Warto w tym miejscu również dodać, że zaledwie w kilku firmach jest przynajmniej osoba, która posiada kwalifikacje w zakresie zarządzania turystyką zrównoważoną lub zrównoważonym rozwojem.

Posiadanie osób odpowiedzialnych za kwestie rozwoju zrównoważonego i kompetentnych w tym temacie, jest konieczne, aby firma działała zgodnie z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej dla przedsiębiorstw.

WSPÓŁPRACA

Zdecydowanie lepiej sytuacja wygląda, jeśli chodzi o współpracę z innymi podmiotami. Prawie wszyscy respondenci zadeklarowali, że ich organizacja w przeciągu ostatnich 12 miesięcy współpracowała z kilkoma innymi organizacjami, w tym instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, Jednostkami Samorządu Terytorialnego, lokalnymi lub regionalnymi organizacjami turystycznymi, punktami informacji turystycznej, a także uniwersytetami oraz reprezentacjami mieszkańców i społeczności lokalnych.

KOMUNIKACJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Jeśli chodzi o komunikację i promocję zrównoważonego rozwoju, większość respondentów zadeklarowało przynajmniej jedno działanie w tym kierunku. Działanie te są dość zróżnicowane. Wśród najczęściej wymienianych praktyk znalazły się:

- Informowanie klientów o tym jak wspierać społeczności lokalne;
- Aktywna promocja wśród klientów najbardziej ekologicznych / odpowiedzialnych produktów i usług (np. poprzez specjalne oznaczenia w katalogu, na stronie internetowej, w menu, itp.)
- Informujemy klientów o działaniach naszej firmy z zakresu ochrony środowiska i odpowiedzialności społecznej biznesu podczas pobytu (np. informacja widoczna na recepcji i w pokojach hotelowych, informacja przekazywana ustnie przez przewodnika w trakcie wycieczek, itp.)
- Informowanie klientów o tym jak podróżować ekologicznie (np. jak zmniejszyć użycie energii, wody, jak segregować śmieci, itp.)
- Informujemy klientów o tym, jak szanować miejscową ludność i kulturę (np. jak się odpowiednio ubrać, odwiedzając kościoły czy tereny wiejskie)
- Ograniczenie wydruku materiałów reklamowych do minimum oraz korzystanie z papieru z recyklingu

Żadna firma natomiast nie publikuje raportu niefinansowego (dot. ochrony środowiska i odpowiedzialności społecznej biznesu).

CERTYFIKACJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Na koniec, warto zaznaczyć, iż żadna z firm biorących udział w badaniu nie posiada żadnego z uznanych międzynarodowo certyfikatów w zakresie turystyki zrównoważonej bądź zrównoważonego zarządzania. Jedna firma zadeklarowała posiadanie certyfikatu ISO 9001:2015, który dotyczy zarządzania jakością, jednak nie jest bezpośrednio związany z turystyką zrównoważoną.

Podsumowując, wyniki badania wskazują, że zdecydowana większość firm działa w zgodzie z polskim Kodeksem Pracy, oferuje godne warunki zatrudnienia, podejmuje przynajmniej podstawowe działania w zakresie zarządzania ekologicznego, a także prowadzi działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego. Najślabiej przedstawia się obszar zarządzania zrównoważonego oraz poziomu wiedzy na ten temat.

PRAKTYKI NAJCZĘŚCIEJ WDRAŻANE PRZEZ ANKIETOWANE FIRMY

Poniżej znajduje się lista praktyk wymienianych przez respondentów najczęściej.

ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE

- Segregacja śmieci
- Prawidłowa utylizacja odpadów niebezpiecznych
- Sprawdzanie stanu sprzętu, aby zapobiec awariom
- Redukcja przedmiotów jednorazowego użytku, a w szczególności jednorazowego plastiku
- Wykorzystanie sprzętów energooszczędnych
- Monitoring poziomu zużycia energii
- Sprawdzanie stanu sprzętu, aby zapobiec awariom

PRACOWNICY I DZIAŁANIA PROSPOŁECZNE

- Przestrzeganie Kodeksu Pracy
- Płaca, która zapewnia środki wystarczające na utrzymanie
- Lokalne zatrudnienie
- Dostępność dla osób z niepełnosprawnościami
- Informowanie klientów o tym, jak wspierać społeczności lokalne

KULTURA

- Wsparcie organizacji lub inicjatyw związanych z ochroną i promocją kultury
- Informowanie klientów na temat walorów kulturowych regionu
- Możliwość kupna pamiątek, powstałych w regionie
- Wsparcie lokalnych artystów i rzemieślników
- Produkty turystyczne, które pokazują kulturę i tradycje

ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE

- Dokument regulujący zasady bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia
- Dokument regulujący zatrudnienie i zarządzanie zasobami ludzkimi
- Współpraca z różnymi instytucjami (m.in. uniwersytety, oświata, organizacje pozarządowe)

WAŻNE PRAKTYKI, KTÓRE NIE SĄ WDRAŻANE

Poniżej zebrane zostały praktyki wdrażane przez organizacje turystyczne rzadko lub wcale, a które są krytycznie ważne z punktu widzenia rozwoju turystyki zrównoważonej na poziomie regionu, i dla zapewnienia prawidłowego rozwoju przedsiębiorstw. Są to obszary, z których powinno się zacząć, jeśli chcemy rozwijać turystykę zrównoważoną.

PODNIESIENIE KWALIFIKACJI I ZAANGAŻOWANIE PRACOWNIKÓW

Aby można było mówić o zrównoważonym zarządzaniu przedsiębiorstw, kluczowe jest, aby w zespole pracownicy wszystkich szczebli posiadali wiedzę i kompetencje w zakresie zrównoważonego rozwoju, i rozumieli, jak wykorzystać tę wiedzę na swoim stanowisku pracy. Firmy mogą zapewnić pracownikom możliwość podniesienia kwalifikacji w zakresie turystyki zrównoważonej / zrównoważonego rozwoju na przykład poprzez:

- Organizowanie szkoleń i programów edukacyjnych, które uwzględniają aspekty zrównoważonego rozwoju, takie jak ochrona środowiska, kultura lokalna, prawa człowieka, kodeks etyczny w hotelarstwie, itp.
- Wspieranie pracowników w zdobywaniu certyfikatów i kwalifikacji w obszarze turystyki zrównoważonej, na przykład poprzez udział w specjalistycznych kursach, szkoleniach lub programach rozwoju zawodowego w kraju i za granicą.
- Organizację nagród i konkursów wśród pracowników, którzy wyróżnią osoby najbardziej zaangażowane; konkursy mogą również posłużyć jako generator ciekawych rozwiązań proekologicznych i prospołecznych.

RAPORTOWANIE NIEFINANSOWE

Raportowanie niefinansowe, znane również jako raportowanie zrównoważone (lub raportowanie ESG), to proces gromadzenia, mierzenia, analizy i komunikowania informacji dotyczących działań i wyników organizacji w zakresie zrównoważonego rozwoju społecznego, ekologicznego i zarządzania. Obejmuje ono szeroki zakres aspektów, takich jak wpływ na środowisko, praktyki społeczne, zarządzanie zasobami ludzkimi, zaangażowanie społeczności lokalnej, etyka biznesu i wiele innych.

5 stycznia 2023 r. weszła w życie dyrektywa o sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju. O ile pierwszej kolejności obowiązkiem zostały objęte największe spółki giełdowe, to w kolejnych latach grupa przedsiębiorstw objętych tym obowiązkiem będzie się zwiększać. Aby przygotować się na nadchodzące zmiany, firmy z branży turystycznej już teraz powinny podjąć pierwsze kroki w tym kierunku, np.:

- Opracować system raportowania niefinansowego, który uwzględni kluczowe aspekty zrównoważonego rozwoju, takie jak efektywność energetyczna, zużycie wody, zarządzanie odpadami, wsparcie społeczności lokalnej itp.
- Regularnie monitorować i oceniać postępy w realizacji celów zrównoważonego rozwoju oraz komunikować o wynikach w formie publicznych raportów oraz informacji udostępnianych na stronie internetowej firmy.
- Włączyć wymagania raportowania niefinansowego do polityki i strategii firmy, aby stworzyć strukturalne podejście do monitorowania i raportowania aspektów zrównoważonego rozwoju.

KOMPLEKSOWY MONITORING ŚRODOWISKOWY

Monitoring i wyznaczanie celów związanych z redukcją zużycia energii, wody i zmniejszenia ilości odpadów pozwoli firmom zwiększyć efektywność pracy i zaoszczędzić. O ile firmy wdrażają rozwiązania dążące do redukcji zużycia zasobów naturalnych, nie jest to w systemowy sposób mierzone i monitorowane. Zwiększyć efektywność monitoringu środowiskowego można dzięki:

- Instalację systemów monitorowania zużycia energii, wody i generowania odpadów, aby móc śledzić efektywność i identyfikować obszary do usprawnienia.
- Wytyczenie celów ilościowych związanych z redukcją zużycia energii, wody i ilości odpadów oraz regularne monitorowanie postępów w ich realizacji.
- Zaangażowaniu pracowników w monitoring danych i raportowanie.

WYKORZYSTANIE I PROMOWANIE EKOLOGICZNYCH ŚRODKÓW TRANSPORTU

Popularyzowanie ekologicznych środków transportu, takich jak transport publiczny, rower, car sharing czy samochody elektryczne, pomaga zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych i negatywny wpływ na klimat, ogranicza zanieczyszczenie powietrza. Są to istotne wyzwania dla Polski i całej Unii Europejskiej, i branża turystyczna ogrywa tu ważną rolę. Do przykładowych działań, które mogą podjąć firmy należą:

- Optymalizacja wykorzystania transportu w swoich działaniach operacyjnych, np. poprzez modernizację samochodów, ekologiczne zasady kierowania pojazdami, wykorzystanie samochodów elektrycznych, inteligentne planowanie tras wycieczkowych.
- Promowanie ekologicznych środków transportu i transportu publicznego wśród pracowników (zakup biletów miesięcznych dla pracowników, dofinansowanie kupna roweru, itp.).

- Zapewnienie alternatywnych środków transportu dla klientów, takich jak rowery, elektryczne hulajnogi, wynajem samochodów elektrycznych oraz ustanowienie stacji ładowania samochodów elektrycznych.
- Nawiązywanie partnerstw z lokalnymi dostawcami usług transportowych, którzy stosują ekologiczne rozwiązania, takie jak pojazdy elektryczne lub hybrydowe.
- Promowanie korzystania z transportu publicznego i zrównoważonych środków transportu, takich jak pociągi, autobusy czy carpooling, poprzez udostępnienie informacji o trasach, rozkładach jazdy itp. oraz zniżki dla klientów, którzy, na przykład, wybrali pociąg zamiast samochodu.

ZAKUPY LOKALNE I EKOLOGICZNE

Posiadanie polityk zakupowych oraz preferencji dla produktów i usług ekologicznych i odpowiedzialnych społecznie jest korzystne zarówno z punktu widzenia ekologii, jak i lokalnej gospodarki. Firmom rekomenduje się:

- Opracowanie polityki zakupowej uwzględniającej kryteria zrównoważonego rozwoju, takie jak preferowanie lokalnych dostawców, produktów ekologicznych, certyfikowanych produktów Fair Trade itp.
- Współpracę z lokalnymi producentami i dostawcami, którzy stosują praktyki zrównoważonego rozwoju, takie jak uprawy organiczne, produkty recyklingowe itp.
- Włączenie aspektów zrównoważonego rozwoju do procesu wyboru dostawców i partnerów biznesowych, aby promować odpowiedzialność społeczną i ochronę środowiska na całym łańcuchu dostaw.
- Opracowanie "Kodeksu postępowania Dostawcy", w którym uwzględnia się aspekty ekologii i odpowiedzialności społecznej biznesu.

NIEWYKORZYSTANE MOŻLIWOŚCI

Niewykorzystane możliwości to zbiór praktyk, które są wdrażane przez firmy województwa świętokrzyskiego rzadko albo wcale, a pomogłyby im nie tylko stać się bardziej ekologicznymi i odpowiedzialnymi społecznie, ale również wpłynąć na ich konkurencyjność i rozpoznawalność.

Poniższe praktyki dotyczą przez wszystkim działań z zakresu marketingu i komunikacji. W związku z rosnącym popytem na produkty i usługi lokalne, etyczne i ekologiczne, oraz zwiększającą się świadomością turystów, w tym szczególnie osób z Niemiec i Europy Zachodniej, firmy które aktywnie komunikują aspekty zrównoważonego rozwoju, mają szansę zwiększyć lojalność swoich klientów i przyciągnąć nowych.

Informowanie klientów na temat działań firm w zakresie ekologii i odpowiedzialności społecznej

- Opracowanie strategii komunikacji, która skupia się na prezentowaniu działań podejmowanych przez firmę w obszarze ochrony środowiska i odpowiedzialności społecznej.
- Włączenie informacji na temat ekologicznych i społecznych inicjatyw w materiałach marketingowych, na stronie internetowej i w mediach społecznościowych.
- Organizowanie wydarzeń i kampanii, które podkreślają zaangażowanie firmy w zrównoważony rozwój i zachęcają klientów do podejmowania ekologicznych działań.

Promowanie najbardziej ekologicznych i odpowiedzialnych produktów i usług

- Przeprowadzenie analizy oferty produktowej i usługowej w celu identyfikacji najbardziej ekologicznych i odpowiedzialnych opcji.
- Wyróżnianie tych produktów i usług w materiałach marketingowych oraz informowanie klientów o ich korzyściach dla środowiska i społeczeństwa.
- Współpraca z lokalnymi producentami, dostawcami i usługodawcami, którzy również kierują się zasadami zrównoważonego rozwoju.

Wykorzystanie elementów kultury lokalnej w wystroju wnętrz i ubiorze pracowników

- Dekorowanie wnętrz elementami kultury lokalnej, takimi jak regionalne motywy, sztuka i rzemiosło.
- Stworzenie spójnego wizerunku wizualnego, który odzwierciedla lokalny charakter i tożsamość.
- Promowanie lokalnych artystów i rzemieślników poprzez wykorzystanie ich wyrobów w wystroju wnętrz oraz umożliwienie im sprzedaży swoich produktów w firmowych sklepach lub punktach sprzedaży.

Uzyskanie certyfikatu turystyki zrównoważonej

- Przeprowadzenie oceny i analizy wymogów certyfikacji turystyki zrównoważonej, rekomendowanych przez Światową Radę Turystyki Zrównoważonej, np. Green Globe, Good Travel Seal czy Travelife.
- Wdrażanie działań i praktyk zgodnych z kryteriami certyfikacyjnymi, aby spełnić standardy zrównoważonego rozwoju w branży turystycznej.

- Uzyskanie oficjalnych certyfikatów jako dowód zaangażowania firmy w zrównoważoną turystykę i wykorzystywanie ich w komunikacji z klientami.

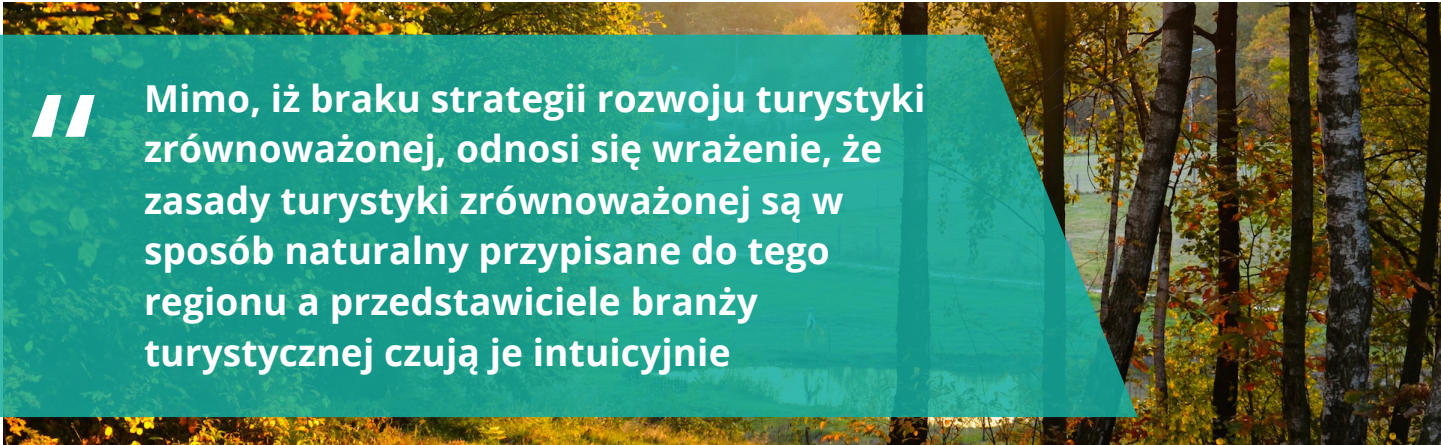
Wprowadzenie tych działań może przynieść korzyści zarówno dla firm, jak i dla środowiska i społeczności lokalnej. Informowanie klientów o zaangażowaniu firmy w ekologię i społeczną odpowiedzialność pomaga budować zaufanie i przyciągać klientów, którzy są bardziej świadomi i preferują firmy o pozytywnym wpływie na świat. Promowanie najbardziej ekologicznych i odpowiedzialnych produktów i usług sprzyja wzrostowi popytu na tego rodzaju ofertę, co może przekładać się na większe zyski. Wykorzystanie elementów kultury lokalnej w wystroju wnętrz i ubiorze pracowników wpływa na tworzenie autentycznego doświadczenia turystycznego i wsparcie lokalnych artystów i rzemieślników. Natomiast certyfikacje turystyki zrównoważonej stanowią potwierdzenie wysiłków firmy w zakresie zrównoważonego zarządzania, co buduje reputację i wiarygodność w oczach klientów.

4. PODSUMOWANIE

4.1. Ocena ogólna

Województwo świętokrzyskie wyróżnia się na tle kraju znaczącymi walorami przyrodniczymi oraz kulturowymi, co stanowi ważne fundamenty do rozwoju zrównoważonej turystyki. Duży odsetek powierzchni objętych ochroną przyrody (około 65% województwa) oraz obecność licznych obiektów uznanych za pomniki historii wskazują na bogactwo i różnorodność atrakcji przyrodniczych i antropogenicznych. Z drugiej strony, województwo to jest regionem peryferyjnym pod względem dostępności transportem lotniczym, co wpływa na konieczność promowania alternatywnych środków transportu i zwiększenia dostępności turystycznej.

Spójeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim ujawniają niższe dochody rozporządzone na osobę w gospodarstwach domowych oraz niekorzystną strukturę demograficzną. W tym kontekście, zrównoważona turystyka ma szansę odgrywać rolę kluczowego narzędzia do wspierania lokalnej gospodarki, wzmacniania zatrudnienia i podnoszenia jakości życia społeczności lokalnych.

Mimo, iż braku strategii rozwoju turystyki zrównoważonej, odnosi się wrażenie, że zasady turystyki zrównoważonej są w sposób naturalny przypisane do tego regionu a przedstawiciele branży turystycznej czują je intuicyjnie

W związku z dużym odsetkiem obszarów chronionych, istotne jest odpowiednie zarządzanie tymi obszarami, aby uniknąć nadmiernego obciążenia turystycznego i zachować integralność środowiska naturalnego. Wspieranie zrównoważonego turystycznego rozwoju powinno uwzględniać minimalizację negatywnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze i zachowanie wartości przyrodniczych dla przyszłych pokoleń.

Promowanie różnorodności turystycznej stanowi kluczowy element strategii zrównoważonej turystyki. Diversyfikacja oferty turystycznej i tworzenie nowych produktów turystycznych opartych na doświadczeniach, może przyczynić się do zainteresowania regionem nowych kategorii turystów i zwiększenia ich średnich wydatków. Promowanie aspektów zrównoważonego rozwoju i ekologii może przyciągnąć turystów z zagranicy.

Województwo świętokrzyskie powinno zadbać, aby inwestycje w infrastrukturę turystyczną spełniały zasady rozwoju zrównoważonego. Budowa energooszczędnych obiektów, rozwijanie ekologicznych środków transportu oraz tworzenie ścieżek pieszych i rowerowych mogą

przyczynić się do minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na środowisko i przyczynić się do długoterminowego zrównoważonego rozwoju sektora turystycznego.

Edukacja i świadomość stanowią kluczowy element rozwoju zrównoważonej turystyki. Programy edukacyjne i kampanie informacyjne skierowane zarówno do turystów, jak i branży i społeczności lokalnych, mogą podnieść świadomość na temat odpowiedzialnego zachowania, ochrony środowiska i poszanowania lokalnych tradycji i kultur.

Mimo, iż województwo świętokrzyskie nie posiada strategii rozwoju turystyki zrównoważonej a świadomość na jej temat jest ograniczona, odnosi się wrażenie, że zasady turystyki zrównoważonej są w sposób naturalny przypisane do tego regionu a przedstawiciele branży turystycznej czują je intuicyjnie. Jak pokazało badanie, mimo, iż nie istnieją wszystkie dokumenty, plany i narzędzia standardowo wykorzystywane przy zarządzaniu turystyką zrównoważoną - w praktyce, prowadzone są liczne działania na rzecz ochrony przyrody, dziedzictwa kulturowego i dobrobytu społecznego.

Zgodność z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej

Badanie oceny wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej w województwie świętokrzyskim było przeprowadzone w oparciu o globalne kryteria turystyki zrównoważonej opracowane przez Światową Radę Turystyki Zrównoważonej, o których mowa w pierwszej części tego raportu.

Na podstawie odpowiedzi przekazanych przez respondentów, zgodność rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej wygląda następująco:

OCHRONA I PROMOCJA KULTURY

ASPEKTY SPOŁECZNO-EKONOMICZNE

OCHRONA PRZYRODY I ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE

ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE

Aspekty kulturowe

Można z przekonaniem powiedzieć, że najsilniejszą stroną województwa świętokrzyskiego z punktu widzenia wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej są działania z zakresu ochrony i promocji kultury. Wszyscy respondenci, zarówno wśród organizacji turystycznych jak i sektora prywatnego deklarowali szereg programów i praktyk w tym obszarze. Zabrakło głównie programu dotyczącego zachowania kultury niematerialnej, chociaż istnieje wiele produktów turystycznych, które ją promują.

Silne strony

- + **Deklarowane i realne działania w zakresie ochrony i promocji kultury**
- + **Regionalne produkty turystyczne promujące kulturę i tradycje lokalne**
- + **Aktywne promowanie kultury przez**

Czego zabrakło

- **Brak analizy wpływu turystyki na kulturę**
- **Brak regionalnego programu chroniącego / promującego kulturę niematerialną**

Aspekty społeczno-gospodarcze

Ocena sfery społeczno-gospodarczej była dość problematyczna ze względu na brak pełnej informacji. Wygląda na to, że w regionie przestrzegane są prawa człowieka, prawa pracownicze, wspiera się lokalne zatrudnienie a infrastruktura i usługi turystyczne są dostępne dla osób z niepełnosprawnością. Wspierając się bardzo ogólną analizą Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego można wnioskować, że turystyka w regionie jest postrzegana jako instrument rozwoju społeczno-gospodarczego, oraz że istnieją programy wsparcia lokalnych przedsiębiorców. Nie odzwierciedla się to zawsze w łańcuchu dostaw, jako że nie wszystkie firmy wybierają polskich producentów. Zabrakło także programów mających na celu zmniejszenie sezonowości i równomiernego rozproszenia ruchu turystycznego, oraz oceny wpływu turystyki na życie mieszkańców.

Silne strony

- + **Postrzeżenie turystyki jako narzędzia rozwoju społeczno-gospodarczego**
- + **Wsparcie lokalnych przedsiębiorców**
- + **Programy i praktyki wspierające ochronę zdrowia i bezpieczeństwo**
- + **Przestrzeganie praw pracowniczych**
- + **“Lokalne” zatrudnienie**
- + **Dostępność dla osób z niepełnosprawnością**

Czego zabrakło

- **Brak oceny wpływu turystyki na społeczności lokalne**
- **Brak programów mających na celu zmniejszenie sezonowości i równomiernego rozproszenia ruchu turystycznego**
- **Brak preferencji produkt w lokalnych w praktyce / polityce zakupowej**

Aspekty środowiskowe

Aspekty ochrony przyrody i zarządzania środowiskowego również przedstawiają się dość pozytywnie. W województwie istnieje większość programów i regulacji, które są wymagane z punktu widzenia standardów turystyki zrównoważonej. Po zbiorczej analizie ankiet z poziomu destynacji jak i firm, można zauważyć jednak, że nie wdrażane są w sposób wystarczający rozwiązania dotyczące między innymi przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym. Nie przeprowadzona również została analiza wpływu turystyki na środowisko naturalne. Z drugiej strony widać, iż w województwie na każdym szczeblu praktykowane jest efektywne zarządzanie odpadami a przedsiębiorstwa podejmują przynajmniej podstawowe działania dążące do zmniejszenia zużycia wody i energii.

Silne strony

- + Działania w zakresie zarządzania odpadami (na poziomie destynacji i firm)
- + Redukcja jednorazowego plastiku
- + Praktyki mające na celu zmniejszenie zużycia wody i energii (w szczególności)

Czego zabrakło

- Brak analizy wpływu turystyki na środowisko naturalne
- Brak działań związanych z walką ze zmianami klimatycznymi
- Brak promocji ekologicznych środków transportu
- Ekologiczność produktów nieuwzględniona w politykach zakupowych

Zrównoważone zarządzanie turystyką

Zdecydowanie najsłabiej prezentuje się obszar zarządzania turystyką. Głównie ze względu na brak dedykowanej strategii rozwoju turystyki, nie istnieje także wiele dokumentów i programów, które z takiej strategii powinny wynikać, w tym zaawansowanego systemu monitoringu wskaźników związanych ze zrównoważonym rozwojem turystyki. Zabrakło także strategicznego podejścia do zarządzania ruchem turystycznym i sezonowością.

Silne strony

- + **Włączenie aspektów zrównoważonego rozwoju w strategię / plany na poziomie destynacji**
- + **Współpraca firm prywatnych z organizacjami związanymi z kulturą, oświatą, i organizacjami pozarządowymi**

Czego zabrakło

- **Brak strategii rozwoju turystyki**
- **Brak aspektów zrównoważonego rozwoju w strategiach i zarządzaniu sektora prywatnego**
- **Brak monitoringu, raportowania i komunikacji w zakresie turystyki zrównoważonej**
- **Ograniczona współpraca pomiędzy organami JST a innymi podmiotami branży turystycznej**
- **Ograniczony poziom wiedzy nt. turystyki zrównoważonej**
- **Brak promocji "zrównoważonych" firm**

4.2. Rekomendacje

W tej części przedstawione są konkretne sugestie i działania mające na celu wzmocnienie praktyk zrównoważonego rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim. Rekomendacje te opierają się na przeprowadzonych analizach, zgromadzonych danych i wnioskach, i mają służyć jako drogowskaz dla decydentów, organizacji turystycznych i innych podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki w regionie. Poniżej przedstawione rozwiązania mogą posłużyć jako pierwszy krok na dalszej drodze regionu w kierunku zrównoważonego rozwoju turystyki.

Opracowanie strategii rozwoju turystyki

Województwo świętokrzyskie nie posiada dedykowanej strategii rozwoju turystyki. W związku z tym utrudnione jest prawidłowe, długofalowe planowanie i zarządzanie turystyką z korzyścią dla ludzi i środowiska naturalnego.

Dlaczego jest to ważne?

Posiadanie wieloletniej strategii rozwoju turystyki jest niezwykle istotne, szczególnie z perspektywy rozwoju turystyki zrównoważonej. Strategia zapewnia spójne i ukierunkowane podejście do rozwoju destynacji turystycznej, uwzględniając cele, priorytety i konkretne działania. Bez strategii, rozwój turystyki może być chaotyczny, co grozi negatywnymi skutkami dla środowiska, kultury i społeczności lokalnej. Strategia umożliwi zintegrowane podejście,

harmonizując wzrost turystyki z ochroną środowiska, promocją lokalnej kultury i korzyściami ekonomicznymi. Ponadto, strategia umożliwi planowanie zrównoważonej infrastruktury, włączając aspekty energooszczędności, transportu niskoemisyjnego i zarządzania odpadami. Oprócz tego, strategia dostarcza długoterminowego planu działania oraz mechanizmy monitorowania postępów, które pozwalają ocenić skuteczność podejmowanych działań i wprowadzać odpowiednie korekty.

Co warto uwzględnić w strategii?

- Zgodnie z kryteriami zrównoważonego zarządzania destynacjami turystycznymi, w strategii rozwoju turystyki powinno się uwzględnić następujące elementy:
- Kwestie społeczno-ekonomiczne, kulturowe, oraz problemy i zagrożenia środowiskowe.
- Analiza wpływu turystyki na środowisko naturalne, kulturę materialną i niematerialną oraz na społeczność lokalną
- Identyfikacja aktywów turystycznych, walorów przyrodniczych i kulturowych, i potencjalnych zagrożeń
- Zaangażowanie interesariuszy, w tym społeczności lokalnej, w planowanie i opracowanie strategii
- Wyznaczenie zespołu (organu) odpowiedzialnego za działania z zakresu rozwoju zrównoważonego
- Kluczowe wskaźniki efektywności, które dotyczą aspektów nie tylko gospodarczych, ale i przyrodniczych, kulturowych i społecznych
- System monitoringu i raportowania
- Strategia powinna być opublikowana i publicznie dostępna
- Strategia powinna być dopełniona planem działania, z zabezpieczonym budżetem na projekty z zakresu zrównoważonego rozwoju

Zwiększenie wiedzy i świadomości na temat turystyki zrównoważonej

Na podstawie odpowiedzi respondentów wynika, że poziom wiedzy na temat turystyki zrównoważonej wśród osób odpowiedzialnych za rozwój turystyki i osób z branży turystycznej jest ograniczony. Znajomość podstawowych pojęć teoretycznych, globalnych standardów i dobrych praktyk z zakresu turystyki zrównoważonej jest konieczne dla dalszego rozwoju w tym kierunku.

Dlaczego jest to ważne?

Posiadanie wiedzy na temat turystyki zrównoważonej umożliwi osobom odpowiedzialnym za rozwój turystyki na poziomie wojewódzkim i lokalnym podejmowanie bardziej efektywnych decyzji. Zrozumienie zasad i praktyk zrównoważonego rozwoju turystyki pozwala na uwzględnienie aspektów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych w procesie planowania

i podejmowania decyzji dotyczących rozwoju turystyki. Wiedza ta pomoże także tworzyć innowacyjne projekty i atrakcje, które przyciągną turystów poszukujących autentycznych doświadczeń, zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. Osoby odpowiedzialne za rozwój turystyki będą mogły także pełnić rolę liderów i wzorców dla innych podmiotów branży turystycznej oraz dla społeczności lokalnej. Posiadanie wiedzy na temat turystyki zrównoważonej pozwoli prowadzić szkolenia i podnosić świadomość wśród innych aktorów, w tym wśród przedsiębiorców, pracowników branży turystycznej i turystów, co przyczyni się do rozkwitu turystyki w regionie i przyniesie wiele korzyści dla wszystkich zainteresowanych stron.

Co można zrobić?

Poniżej kilka przykładowych działań, które pomogą zwiększyć wiedzę i świadomość na temat turystyki zrównoważonej:

ORGANIZACJA SZKOLEŃ I WARSZTATÓW

Organizacja szkoleń i warsztaty dla osób pracujących w branży turystycznej oraz osób odpowiedzialnych za rozwój turystyki w województwie. Te szkolenia mogą dotyczyć globalnych kryteriów i zasad turystyki zrównoważonej, ekologicznego zarządzania miejscami turystycznymi, minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na środowisko, odpowiedzialności społecznej biznesu, itp.

OPRACOWANIE MATERIAŁÓW EDUKACYJNYCH DLA BRANŻY TURYSTYCZNEJ

Przygotowanie i udostępnienie różnego rodzaju materiałów edukacyjnych, takie jak ebooki czy filmy, które przedstawiają zasady i korzyści turystyki zrównoważonej.

WSPÓŁPRACA Z LOKALNYMI PARTNERAMI

Nawiązanie współpracy z lokalnymi i regionalnymi organizacjami, stowarzyszeniami i przedsiębiorstwami, które są zaangażowane w turystykę zrównoważoną. Razem można organizować wydarzenia, inicjatywy społeczne i programy edukacyjne, aby zwiększać świadomość i promować praktyki zrównoważonej turystyki.

Promocja liderów turystyki zrównoważonej

W destynacjach, w których świadomość na temat turystyki zrównoważonej jest niewielka, bardzo ważne jest, aby wspierać pionierów, czyli te podmioty, które aktywnie angażują się w działania proekologiczne i prospołeczne.

Dlaczego jest to ważne?

Aktywne promowanie liderów turystyki zrównoważonej, takich jak hotele, biura podróży i atrakcje turystyczne, przynosi wiele korzyści zarówno dla samej destynacji turystycznej, jak i dla szeroko pojętej branży turystycznej. Promowanie liderów turystyki zrównoważonej stanowi inspirację dla innych podmiotów w branży turystycznej. Poprzez wyróżnianie tych podmiotów, destynacja turystyczna stawia wyraźny sygnał, że zrównoważony rozwój jest

priorytetem. To motywuje inne podmioty do wdrażania podobnych praktyk, aby nadążyć za liderami i utrzymać konkurencyjność, co prowadzi do rozprzestrzeniania się praktyk zrównoważonych na szerszą skalę. Z drugiej strony, promowanie liderów turystyki zrównoważonej pomaga w kreowaniu pozytywnego wizerunku destynacji turystycznej. Turystom coraz bardziej zależy na podróżach zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, a wspieranie i promowanie odpowiedzialnych podmiotów sprawia, że destynacja jest postrzegana jako atrakcyjne i odpowiedzialne miejsce do odwiedzenia.

Co można zrobić?

Poniżej kilka przykładowych działań, które pomogą wypromować liderów turystyki zrównoważonej:

INFORMACJA W MATERIAŁACH MARKETINGOWYCH

Promocja najbardziej ekologicznych i odpowiedzialnych społecznie hoteli, biura podróży i atrakcje turystycznych poprzez włączenie ich do oficjalnych przewodników i materiałów promocyjnych, oraz wyróżnienie ich na stronie internetowej regionu. Informacje o tych podmiotach powinny być wyeksponowane, aby przyciągnąć turystów, którzy poszukują zrównoważonych opcji podróży.

ORGANIZACJA KONKURSÓW I NAGRÓD

Organizacja konkursów i nagród, które wyróżniają najbardziej ekologiczne i odpowiedzialne społecznie podmioty w branży turystycznej. Takie inicjatywy będą promowane szeroko, przyciągając uwagę turystów i wzbudzając ich zainteresowanie tymi podmiotami, a jednocześnie wzbudzą zainteresowanie i zdrową konkurencję wśród pozostałych przedsiębiorstw turystycznych.

PRODUKTY TURYSTYCZNE W OPARCIU O NAJBARDZIEJ ZRÓWNOWAŻONE PODMIOTY

Tworzenie nowych produktów i szlaków turystycznych, w których główną rolę grają podmioty, które praktykują zasady turystyki zrównoważonej. Dzięki temu, z jednej strony, w destynacji pojawią się unikalne produkty dla turystów, a z drugiej - wyróżnione zostaną te przedsiębiorstwa, które działają na rzecz ochrony środowiska, ochrony kultury i społeczności lokalnych.

Rozwój i promocja zrównoważonej turystyki prozdrowotnej

Województwo świętokrzyskie znane jest z turystyki prozdrowotnej. W regionie znajduje się kilka uzdrowisk oferujących różnego rodzaju terapie zdrowotne i rekreacyjne (wśród nich znany wszystkim Busko-Zdrój) a potencjał do rozwoju turystyki wellness i SPA jest jeszcze większy.

Dlaczego jest to ważne?

Zdrowie i dobre samopoczucie stają się coraz bardziej priorytetowymi kwestiami dla wielu osób, a coraz większa świadomość zdrowego stylu życia sprzyja wzrostowi zainteresowania turystyką

prozdrowotną. Idzie to w parze z rosnącą świadomością na temat zdrowego trybu życia oraz życia w zgodzie i harmonii z naturą. W odpowiedzi na te tendencje, aktywnie rozwija się zrównoważona turystyka wellness. Zrównoważona turystyka wellness i SPA to podejście do podróżowania i wypoczynku, które skupia się na zwiększeniu dobrostanu fizycznego i psychicznego podróżujących poprzez różnorodne programy zdrowotne i relaksacyjne, ale jednocześnie dba o minimalny wpływ na środowisko i wspieranie lokalnej gospodarki. Promowanie zrównoważonej turystyki prozdrowotnej ma szansę przyciągnąć uwagę klientów i "odświeżyć" wizerunek województwa świętokrzyskiego jako uzdrowiskowej destynacji turystycznej.

Co można zrobić?

TWORZENIE PROGRAMÓW WSPARCIA

Opracowanie programów wsparcia finansowego i zachęt dla obiektów turystyki uzdrowiskowej, które wdrażają zrównoważone praktyki. Dotacje, ulgi podatkowe, szkolenia i doradztwo mogą pomóc obiektom we wdrażaniu ekologicznych rozwiązań.

EDUKACJA, SZKOLENIA, MATERIAŁY POMOCNICZE

Organizacja szkoleń, warsztatów i opracowanie materiałów edukacyjnych dotyczących zrównoważonego wellness i SPA, skierowane zarówno do właścicieli obiektów, jak i do lokalnych producentów kosmetyki i innych produktów prozdrowotnych. Wiedza na temat praktyk zrównoważonych, korzyści dla środowiska i społeczności, a także aktualnych trendów, pomogą wzmocnić ofertę w regionie. Przykładowe tematy szkoleń: negatywny wpływ plastiku na zdrowie, tworzenie menu zero waste, wykorzystanie lokalnych składników w terapiach, nowe trendy łączące wellness i zrównoważony rozwój (np. turystykę snu), zrównoważony marketing, itp.

OPRACOWANIE WYTYCZNYCH DLA OBIEKTÓW UZDROWISKOWYCH

Opracowanie wytycznych (rekomendacji), które powinny spełniać obiekty wellness i SPA, takich jak np.: wykorzystanie ekologicznych materiałów w budownictwie i wystroju wnętrz, lokalnych składników w terapiach, certyfikowanych ekologicznych kosmetyków, całkowite odejście od jednorazowych przedmiotów z tworzyw sztucznych, oferowanie zrównoważone menu z elementami zero waste, organizacja ekologicznych wydarzeń dla gości, itp.

PROMOCJA I MARKETING

Aktywna promocja obiektów, które stosują zrównoważone praktyki, np. poprzez strony internetowe, w materiałach promocyjnych i kampaniach marketingowych, które podkreślają wartości zrównoważonej turystyki prozdrowotnej, piękno regionu i unikalność oferty turystycznej. Dedykowane kampanie marketingowe, które podkreślają ekologiczne aspekty oferty, pomogą przyciągnąć klientów o wysokiej świadomości środowiskowej, którzy są również gotowi zapłacić więcej znając, że destynacja spełnia odpowiednie standardy.

Uczestnictwo w konkursie Top 100 Green Destinations

Top 100 Green Destinations to konkurs, który corocznie wyłania i wyróżnia najbardziej zrównoważone i ekologiczne destynacje turystyczne na świecie. Konkurs został stworzony w 2016 roku przez Green Destinations - organizację non-profit, która promuje zrównoważony rozwój w branży turystycznej. Celem konkursu jest uhonorowanie destynacji, które podejmują znaczące działania na rzecz ochrony środowiska, wspierania lokalnych społeczności oraz promowania odpowiedzialnego turystycznego wzrostu.

W konkursie Top 100 Green Destinations mogą brać udział różne typy destynacji, w tym miasta, regiony, parki narodowe, obszary wiejskie czy wyspy, które aktywnie wdrażają zrównoważone praktyki w zakresie turystyki. Destynacje zgłaszają swoje kandydatury, a następnie oceniane są przez ekspertów i specjalistów z zakresu zrównoważonego rozwoju i turystyki.

Na podstawie aplikacji publikowany jest ranking Top 100 Green Destinations (corocznie jesienią), a finaliści ogłaszani są podczas ITB Berlin w marcu.

Jakie korzyści przynosi uczestnictwo w konkursie?

- **Promocja destynacji.** Zostać wyróżnionym w konkursie Top 100 Green Destinations to doskonała okazja do promocji destynacji na międzynarodowym forum. Destynacje, które zostają uhonorowane, zyskują większą widoczność i zainteresowanie turystów.
- **Kreowanie pozytywnego wizerunku.** Udział w konkursie i wyróżnienie jako zrównoważona destynacja może przyczynić się do budowania pozytywnego wizerunku destynacji jako miejsca, które dba o środowisko i wspiera lokalne społeczności.
- **Podniesienie standardów działalności.** Proces aplikacji i oceny w konkursie wymaga przeanalizowania i udokumentowania zrównoważonych działań destynacji. To może skłonić destynację do podniesienia standardów działalności w zakresie zrównoważonego rozwoju.
- **Przyciągnięcie bardziej świadomych turystów.** Otrzymanie wyróżnienia jako zrównoważona destynacja może przyciągnąć bardziej świadomych społecznie turystów, którzy preferują odwiedzać miejsca, które dbają o środowisko i lokalne społeczności.
- **Zwiększenie zaangażowania lokalnej społeczności.** Udział w konkursie może wzmocnić więź destynacji z lokalnymi mieszkańcami. Otrzymanie wyróżnienia za zrównoważony rozwój może budzić dumę wśród społeczności i zwiększać ich zaangażowanie w podejmowane działania na rzecz ochrony środowiska.
- **Zwiększenie współpracy z partnerami.** Wyróżnienie w konkursie może przyciągnąć uwagę potencjalnych partnerów i inwestorów, którzy są zainteresowani współpracą z destynacją, która aktywnie dąży do zrównoważonego rozwoju.

ZWIĘKSZENIE WSPÓŁPRACY Z PARTNERAMI

Jak wziąć udział w konkursie?

Uczestnictwo w konkursie składa się z dwóch etapów. W pierwszym etapie destynacja musi wykazać zgodność z 15 kryteriami Green Destinations, które dotyczą wszystkich czterech aspektów zrównoważonej. Jeśli destynacja spełnia przynajmniej 60% tych kryteriów, to może przystąpić do etapu drugiego, czyli „dobrej praktyki”. W tym etapie destynacje opisują dobrą praktykę z zakresu turystyki zrównoważonej, np. konkretne wydarzenie, projekt, itp. Które przyniosło pozytywne rezultaty dla środowiska, kultury lub społeczności lokalnej.

Po wstępnej ocenie województwa świętokrzyskiego wydaje się, że województwo nie powinno mieć większych trudności z przejściem etapu pierwszego. W etapie drugim, destynacja mogłaby opisać utworzenie i działalność Parku Legend, które jest unikalnym projektem promującym kulturę niematerialną.

Termin na zgłaszanie chęci uczestnictwa w konkursie mija zazwyczaj w marcu/kwietniu, a termin na złożenie aplikacji w maju/czerwcu. Koszt udziału w konkursie to kwota około 600 Euro. Warunki uczestnictwa, daty i termin mogą się zmienić – są corocznie uaktualniane i publikowane późną jesienią.

Więcej informacji na temat konkursu można uzyskać na stronie internetowej:

 <https://www.greendestinations.org/top-100-destinations/>

4.3. Dobre praktyki

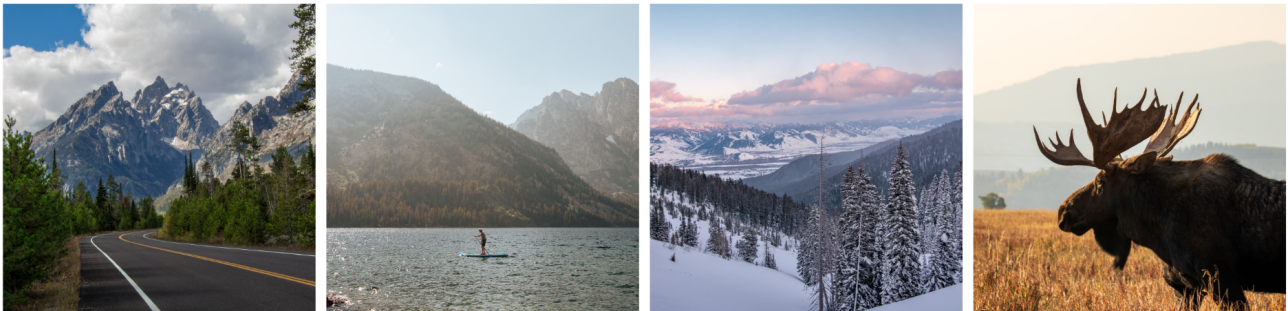
W ostatniej części niniejszego raportu przedstawione zostały przykłady dobrych praktyk turystyki zrównoważonej zrealizowanych w innych krajach. Mają one posłużyć jako inspiracja do działania i tworzenia ciekawych projektów i inicjatyw, które pomogą w zrównoważonym rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim.

SZKOLENIA I ZAANGAŻOWANIE INTERESARIUSZY W TURYSTYKĘ ZRÓWNOWAŻONĄ, JACKSON HOLE

Riverwind Foundation to organizacja non-profit z siedzibą w Jackson Hole w stanie Wyoming, USA która była pierwszym regionem w Ameryce Północnej, która otrzymała certyfikat Earth Check dla zrównoważonych destynacji turystycznych.

Riverwind Foundation blisko współpracuje z władzami Jackson Hole. Jest zaangażowana w promowanie zrównoważonego rozwoju i turystyki zrównoważonej w regionie i odpowiada za realizację programu "Sustainable Destination" (Zrównoważona Destynacja) w Jackson Hole. Program ten ma na celu wspieranie inicjatyw zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska naturalnego i zwiększania świadomości społeczności lokalnej i turystów na temat zrównoważonej turystyki.

Riverwind Foundation działa jako platforma dla przedsiębiorstw turystycznych, społeczności lokalnej i innych interesariuszy, którzy współpracują w celu wprowadzania innowacyjnych rozwiązań i praktyk zrównoważonego rozwoju. Organizacja oferuje wsparcie, szkolenia, doradztwo i narzędzia, które pomagają uczestnikom programu wdrażać zrównoważone praktyki w swojej działalności.

Riverwind Foundation przyznaje również certyfikaty "Sustainable Destination" dla podmiotów turystycznych, które spełniają określone kryteria zrównoważonego rozwoju. Certyfikat ten stanowi potwierdzenie zaangażowania w zrównoważone praktyki i pomaga wyróżnić podmioty turystyczne, które działają zgodnie z zasadami zrównoważonej turystyki.

Regularnie publikowane są również katalogi najbardziej ekologicznych firm i miejsc wspierających zrównoważony rozwój, które są przydatne zarówno dla turystów jak i lokalnych mieszkańców.

Działania Riverwind Foundation to świetny przykład partnerstwa pomiędzy organizacją rządową a non-profit w zakresie zwiększenia świadomości i zaangażowania interesariuszy w turystykę zrównoważoną.

Więcej informacji można uzyskać na stronach internetowych:

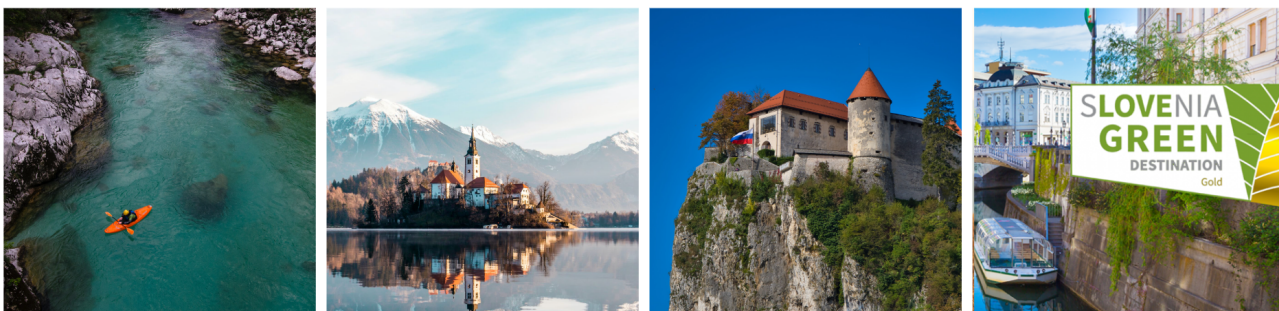
 <https://www.riverwindfoundation.org/>

 <https://www.jacksonholechamber.com/plan-your-visit/sustainability/>

ZIELONE SZLAKI TURYSTYCZNE SŁOWENII

Słowenia jest liderem turystyki zrównoważonej w Europie. Kilka lat temu przyjęty został tam rządowy program wsparcia i certyfikacji destynacji i przedsiębiorstw turystycznych Slovenia Green, który ma na celu promowanie zrównoważonej turystyki i ochronę środowiska naturalnego. Jest to pierwszy kompleksowy program zrównoważonej turystyki na świecie, który został wdrożony na poziomie kraju. Aby zwiększyć rozpoznawalność destynacji i podmiotów uczestniczących w programie Slovenia Green, opracowano kilka tematycznych "zielonych szlaków turystycznych", które zapraszają turystów w najbardziej ekologiczne i odpowiedzialne społecznie miejsca i atrakcje Słowenii.

Wszystkie podmioty promowane w ramach tych produktów turystycznych uzyskały certyfikat Slovenia Green. Przykładami są:

- Slovenia's Green Gourmet Tourist Route, który zaprasza odwiedzających do najbardziej zrównoważonych i ciekawych gastronomicznie miejsc Słowenii.
- Slovenia Green Wellness Route to szlak, który zachęca miłośników przygód do połączenia wycieczek rowerowych, doświadczeń kulturowych z ofertą SPA i wellness.
- Bike Slovenia Green to pierwsza na świecie trasa rowerowa, która łączy tylko to destynacje, które otrzymały certyfikat zrównoważonego rozwoju.

Branża turystyczna często popełnia błąd promując turystykę zrównoważoną w sposób monotony, nudny lub techniczny. Poprzez "opakowanie" certyfikowanych destynacji i podmiotów w ciekawe i unikalne produkty turystyczne, Słowenia przyciągnęła uwagę mediów (o tych szlakach napisano w National Geographic, Lonely Planet i wielu innych światowej sławy

magazynach), oraz samych turystów, dzięki czemu przyciągnęła więcej odwiedzających na tereny, które dbają o zrównoważony rozwój.

Więcej informacji można uzyskać na stronach internetowych:

 <https://www.slovenia-green.si/slovenia-green-routes/>

 <https://www.slovenia.info/en/business/green-scheme-of-slovenian-tourism>

ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W PLANOWANIE STRATEGICZNE, PARK NARODOWY THEODORE'A ROOSEVELTA

Park Narodowy Theodore'a Roosevelta położony jest w Badlands w Północnej Dakocie. Charakteryzuje się malowniczymi formacjami skalnymi, rozległymi preriami, bujnymi lasami i bogactwem dzikiej przyrody, w tym stadem żubrów i rzadkimi gatunkami ptaków. Dostęp do Parku możliwy jest ze strony trzech społeczności lokalnych.

Włączenie tych społeczności w planowanie jest jednym z kluczowych elementów strategicznego rozwoju turystyki na tym obszarze. Władze parku zdają sobie bowiem sprawę z tego, jak ważne jest angażowanie społeczności w celu zrozumienia ich potrzeb, wspierania współpracy i zapewnienia, że rozwój turystyki jest zgodny z aspiracjami i wartościami społeczności.

Aby proces zaangażowania mieszkańców był przeprowadzony efektywnie i profesjonalnie, władze Parku rozpoczęły współpracę z Uniwersytetem Utah. Uniwersytet przygotował i przeprowadził kompleksowe badanie, które obejmowało wizytę w parku, mapowanie zasobów społeczności, przeprowadzanie wywiadów z kluczowymi liderami, organizowanie grup fokusowych i spotkań oraz wykorzystywanie ankiet online.

W procesie angażowania społeczności wykorzystano podejście Appreciative Inquiry (AI), które opiera się na identyfikowaniu pozytywnych cech, wyobrażaniu sobie przyszłości i budowaniu na istniejących mocnych stronach. Uczestnicy byli zachęceni do omawiania atutów turystyki, wyobrażania sobie swoich społeczności w przyszłości oraz sugerowania działań i strategii w celu osiągnięcia pożądanych rezultatów. Proces AI miał na celu stworzenie wspólnego zrozumienia rozwoju społeczności, ochrony zasobów i zrównoważonej turystyki, przy jednoczesnym wspieraniu regionalnego dialogu i współpracy.

Tematy i pomysły wygenerowane dzięki zaangażowaniu społeczności miały znaczący wpływ na dalszą współpracę pomiędzy społecznościami lokalnymi, zarządzanie wspólnymi zasobami naturalnymi i podział korzyści płynących z turystyki. Badanie pomogło ukształtować strategię

i programy w takich obszarach jak ochrona przyrody, partnerstwa strategiczne, zarządzanie turystyką i zaangażowanie młodzieży.

Z jednej strony, to świetny przykład zaangażowania społeczności lokalnych w planowanie strategiczne, a z drugiej - pomysł na współpracę i zaangażowanie uniwersytetu w rozwój turystyki zrównoważonej.

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

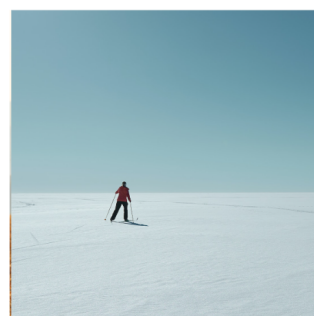
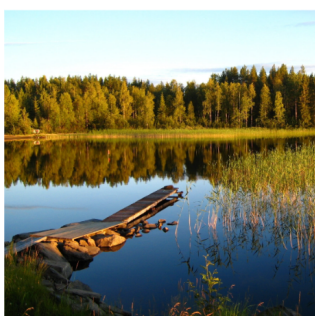
<https://www.gstcouncil.org/engaging-a-us-national-parks-gateway-communities/>

ROZWÓJ UNIKALNYCH PRODUKTÓW EKOTURYSTYCZNYCH, VÄSTERBOTTEN

Västerbotten Experience jest innowacyjnym projektem ekoturystycznym w regionie Västerbotten w północnej Szwecji. Jest to partnerstwo między sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, które ma na celu promowanie zrównoważonej turystyki przyrodniczej i kulturowej.

Västerbotten Experience oferuje różnorodne atrakcje i aktywności, takie jak obserwacja dzikich zwierząt, wędrówki piesze i rowerowe, wycieczki łodzią, kajakarstwo, jazdę na nartach, a także możliwość poznania lokalnej kultury i tradycji. Projekt promuje ochronę dzikiej przyrody i dziedzictwa kulturowego regionu Västerbotten, jednocześnie przyczyniając się do rozwoju lokalnej społeczności i gospodarki opartej na zasadach zrównoważonego rozwoju.

Västerbotten Experience stawia na jakość, autentyczność i edukację, aby zapewnić turystom niezapomniane i odpowiedzialne wakacje, jednocześnie dbając o przyrodę i zapewniając korzyści dla społeczności lokalnych.

Oto kilka przykładów atrakcji i aktywności oferowanych przez Västerbotten Experience:

- Reniferowa podróż: Można wziąć udział w tradycyjnej reniferowej podróży z lokalnymi hodowcami reniferów. Turysta może poznać życie i kulturę Saamów, rdzennych mieszkańców regionu, oraz wziąć udział w jeździe na saamskim zaprzęgu reniferów.
- Safari w poszukiwaniu niedźwiedzi: W ramach tej aktywności można dołączyć do przewodnika ekoturystycznego i udać się na poszukiwanie niedźwiedzi w ich naturalnym środowisku. Podczas safari można obserwować niedźwiedzie brunatne z bezpiecznej odległości.

- Spotkania z lokalnymi rzemieślnikami: Västernbotten Experience zapewnia również możliwość spotkania lokalnych rzemieślników i zapoznania się z tradycjami i umiejętnościami regionalnej kultury. Turysta może odwiedzić warsztaty, gdzie rzemieślnicy tworzą unikalne rękodzieła i wyroby tradycyjne.
- Jazda na nartach biegowych w górach: Region Västernbotten oferuje malownicze góry i duże obszary pokryte śniegiem, idealne do uprawiania narciarstwa biegowego. Można skorzystać z tras narciarskich o różnym stopniu trudności i cieszyć się pięknymi widokami.

Wszystkie oferowane obiekty zakwaterowania i wycieczki spełniają minimalne kryteria standardu "Västernbotten Experience", który został opracowany w oparciu o globalne kryteria turystyki zrównoważonej Światowej Rady Turystyki Zrównoważonej (GSTC). To oznacza, że aby zostać członkiem tej ekoturystycznej sieci, każde przedsiębiorstwo i lokalna destynacja turystyczną muszą dokonać samooceny oraz napisać plan działania na rzecz ochrony przyrody, kultury i społeczności.

Västernbotten Experience jest dobrym przykładem współpracy wielu podmiotów, skutecznej promocji ekoturystyki oraz zapewnienia minimalnych standardów przy tworzeniu nowych produktów i usług.

Więcej informacji można uzyskać na stronach internetowych:

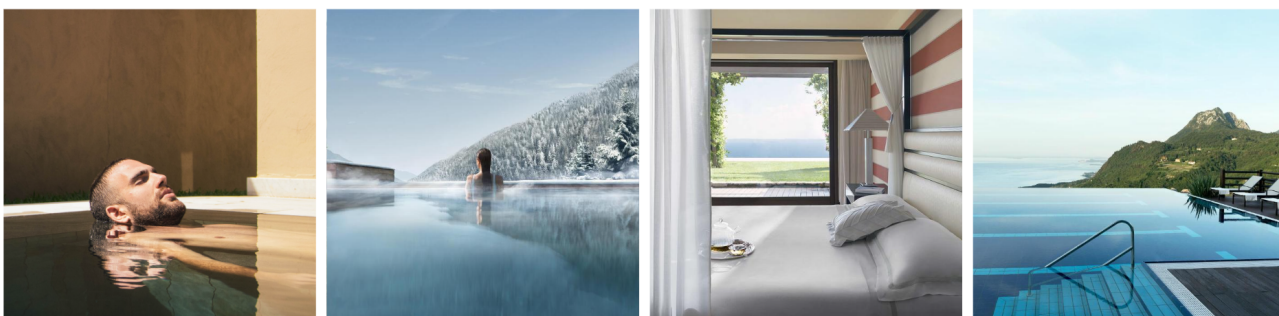
 <https://vasterbottenexperience.se/>

 <https://visitsweden.com/where-to-go/northern-sweden/vasterbotten/>

ZRÓWNOWAŻONE WELLNESS, LEFAY RESORT & SPA, WŁOCHY

Lefay Resort & SPA jest włoskim luksusowym ośrodkiem wellness, który aktywnie podejmuje działania zrównoważonej turystyki.

Ośrodek położony jest na terenie Parco Alto Garda Bresciano, specjalnym obszarze chronionym Natura 2000, co z założenia zobowiązuje do wspierania działań na rzecz ochrony środowiska. Jakże konkretnie praktyki wdraża Lefay Resort & SPA:

- **Ekologiczna architektura:** Lefay Resort & SPA został zaprojektowany z myślą o minimalizowaniu wpływu na środowisko. Budynek jest całkowicie zintegrowany z naturalnym krajobrazem i wykorzystuje lokalne materiały budowlane.

- **Zarządzanie energią:** Ośrodek wykorzystuje wszystkie najbardziej zaawansowane systemy do produkcji energii elektrycznej, ogrzewania i chłodzenia, które składają się z trzech głównych instalacji: elektrowni na biomasę, mikroturbin kogeneracyjnych i absorpcyjnego systemu chłodzenia. Posiada także systemy energooszczędne, takie jak energooszczędne oświetlenie i izolacja termiczna, oraz wykorzystuje odnawialne źródła energii, takie jak panele słoneczne, aby zmniejszyć zużycie energii elektrycznej pochodzącej z konwencjonalnych źródeł.
- **Zarządzanie wodą:** Lefay Resort & SPA angażuje się w zrównoważone zarządzanie wodą, dbając o ograniczanie jej zużycia poprzez technologie oszczędzające wodę i przetwarzanie wód odpadowych.
- **Recykling i redukcja odpadów:** Ośrodek promuje segregację odpadów i recykling oraz minimalizuje generowanie odpadów poprzez unikanie plastikowych opakowań i jednorazowych produktów.
- **Zrównoważone menu:** Restauracje i spa w Lefay Resort & SPA wykorzystują lokalne, organiczne i sezonowe składniki, wspierając jednocześnie lokalnych producentów i minimalizując ślad węglowy związany z transportem żywności. 60% żywności pochodzi z prowincji, w której się znajdują.
- **Edukacja i świadomość:** Lefay Resort & SPA angażuje swoich gości w edukację na temat zrównoważonej turystyki i zachęca ich do podejmowania odpowiedzialnych działań podczas pobytu oraz po powrocie do domu.
- **Ochrona przyrody:** Ośrodek położony jest w pięknym regionie na brzegu jeziora Garda. Lefay Resort & SPA wspiera ochronę lokalnej przyrody poprzez utrzymanie i renaturalizację terenów, w których się znajduje.
- **Inicjatywy społeczne:** Ośrodek angażuje się w projekty społeczne, wspierając lokalne społeczności i organizacje charytatywne, aby poprawić jakość życia mieszkańców.
- **Certyfikacja:** Lefay Resort & SPA posiada międzynarodowe certyfikaty ISO 1400, ISO 9001, ISO 14064 i Green Globe, które są obiektywnym potwierdzeniem ich działań w zakresie jakości, ekologii i turystyki zrównoważonej.

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

 <https://lagodigarda.lefayresorts.com/>

PROMOCJA TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ, AROSA, SZWAJCARIA

Arosa to malownicza destynacja turystyczna położona w górach Plessur w kantonie Gryzonja w Szwajcarii. Arosa promuje turystykę zrównoważoną i zachęca turystów do podejmowania ekologicznych wyborów poprzez różnorodne działania i inicjatywy.

- **Darmowe bilety na transport publiczny:** Arosa oferuje turystom darmowe bilety na pociągi i autobusy, jeśli zatrzymają się w miejscowych hotelach. Dzięki temu zachęca do korzystania z transportu publicznego, co pomaga ograniczyć emisję spalin i zmniejsza wpływ turystyki na środowisko.
- **Edukacja ekologiczna:** W Arosa prowadzone są programy edukacyjne i kampanie informacyjne, które zwiększają świadomość turystów na temat zrównoważonej turystyki i ekologicznych wyborów. Turystom przekazywane są informacje o odpowiedzialnym zachowaniu wobec przyrody i lokalnych społeczności.
- **Współpraca z lokalnymi producentami:** Restauracje i hotele w Arosa współpracują z lokalnymi producentami, wykorzystując świeże, lokalne produkty w swojej kuchni. Dzięki temu wspierają lokalne rolnictwo i minimalizują emisję gazów cieplarnianych związanych z transportem żywności.
- **Strefy pieszych i strefy wolne od samochodów:** Arosa stworzyła strefy pieszych i ograniczone strefy dla pojazdów, co sprzyja poruszaniu się pieszo i ogranicza ruch samochodowy, poprawiając jakość powietrza i komfort turystów i społeczności lokalnych.
- **Zrównoważone imprezy i wydarzenia:** Arosa stara się organizować imprezy i wydarzenia w sposób zrównoważony, minimalizując generowanie odpadów, wykorzystując ekologiczne materiały i promując zrównoważony styl życia.
- **Promowanie zrównoważonych zakwaterowań:** Arosa wspiera hotele i obiekty turystyczne, które stosują praktyki zrównoważonego rozwoju, takie jak wykorzystanie energii odnawialnej, ograniczenie zużycia wody i stosowanie ekologicznych rozwiązań. Informacje na ten temat ukazana jest na stronie internetowej destynacji oraz w materiałach marketingowych. Arosa promuje obiekty, które biorą udział w szwajcarskim programie turystyki zrównoważonej Swisstainable.

Swisstainable to narodowy program angażujący firmy turystyczne w turystykę zrównoważoną poprzez organizację szkoleń, kampanii informacyjnych, promocję certyfikacji i obiektów, które wdrażają ekologiczne i prospołeczne rozwiązania.

Więcej informacji można uzyskać na stronach internetowych:

 <https://arosalenzerheide.swiss/en/Arosa/Discover/Sustainability>

 <https://www.myswitzerland.com/en-us/planning/about-switzerland/sustainability>

„Ocena wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej w województwie świętokrzyskim” przeprowadzona została w ramach projektu „Inicjatywy, Współpraca. Turystyka zrównoważona” oraz konferencji o tej samej nazwie, która miała miejsce 27 czerwca 2023 roku w Nowej Słupi.

Projekt ten opiera się na upowszechnianiu wiedzy oraz informacji jak zrównoważona wersja świata może się rozwijać. Bez tego w Polsce zielonej transformacji nie przeprowadzimy.

Niniejszy raport jest zwieńczeniem pracy diagnostyki i syntezy zgromadzonej wiedzy oraz najnowszych informacji na temat tego, jak zielona transformacja się dokonuje i jak zmienia turystykę Polski.

Jest to opracowanie bardzo wszechstronne, obrazujące branżę turystyki - od mobilności zaczynając, przez inwestycje, a na kreacji i wdrażaniu dóbr konsumpcyjnych i żywności kończąc. Skupiamy się też na poszczególnych, bardzo ważnych wyzwaniach, jak np. dekarbonizacja czy rozwój gospodarki obiegu zamkniętego. Nie ograniczamy się do głównych trendów, ale pokazujemy, jak meandrują myśli oraz pomysły przedsiębiorców atrakcji turystycznych czy obiektów noclegowych niejednokrotnie szukających całkiem niekonwencjonalnych rozwiązań.

Dzięki zrównoważonemu rozwojowi sektora możliwe jest tworzenie nowych miejsc pracy w regionach wiejskich, a także rozwój usług nakierowanych na zdrowie czy aktywny wypoczynek.

Wyniki badania sondażowego dla grupy losowej beneficjentów z regionu ma charakter przedstawienia zaleceń do rozwijania i wdrażania celów SDG na poziomie województwa.

Raport lipiec 2023

Badanie sondażowe zostało zrealizowane na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej, we współpracy z Regionalną Organizacją Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego.

Opracowanie i redakcja 2023 Anula Galewska, Travindy

Opracowanie graficzne 2023, Anastazja Szkarupa, Travindy

Kontakt: pot.gov.pl, pot@pot.gov.pl

Partner medialny: Dziennik Rzeczpospolita Serwis

